

The Human - Macaque Conflict and Management Strategies of Sri Lanka (With Special Reference to Uva Paranagama Divisional Secretariat Division in Badulla District)

D. G. C. L. Pemadasa

Department of Geography and Environment Management, University of Sabaragauwa, Sri Lanka

Article Info

Article History:

Received 15 Feb 2022
Accepted 21 June 2022
Issue Published Online
01 July 2022

Key Words:

Human-Macaque Conflict
Causes
Actions Taken
Challenges
New Management -
Strategies

*Corresponding author

E-mail address:

Champikalakshman7@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6312-3647>

Journal homepage:

<http://journals.sjp.ac.lk/index.php/vjhss>

<http://doi.org/10.31357/fhss/vjhss.v07i02.05>

VJHSS (2022), Vol. 07 (02),
pp. 62-80

ISSN 1391-1937/ISSN
2651-0367 (Online)

Faculty of Humanities and
Social Sciences 2022

ABSTRACT

Presently, the human - macaque conflict has become more serious in many areas in Sri Lanka. The main objective of this study is to identify the nature of the conflict and to identify sustainable new strategies of conflict management in the Uva Paranagama Divisional Secretariat Division. Participatory Rural Appraisal (PRA) was the main data collection and analytical method of this study. Problem tree, solution tree, pair-wise ranking, matrix ranking, seasonal calendar, and participatory mapping available in PRA were employed to achieve the objectives. In addition, questionnaire survey with a sample of 90 members, interviews and field observations were also used for the primary data collection. Secondary data were collected through literary reviews and institutional data reports. As the data analysis reveals, the nature of the human and physical setting, the rapid breeding of macaques, the extinction of predators, the impact of humans on forest food availability and many other factors have contributed to escalate the conflict in the study area. Several measures have been taken to control the macaques but have failed due to the adaptation of the macaques to them. The study found that less intervention of relevant institutions, less interaction between farmers and institutions, lack of knowledge regarding the conflict and the poverty in the area as the main challenges in managing this conflict in this area. The study, depending on the findings suggests that sterilization of macaques to some extent, growing up of animal predators in the study area, minimizing the usage of natural forest areas for human activities and allocation of lands for settlements according to a land use plan as the sustainable management strategies for this conflict.

මාකාකාව

ශ්‍රී ලංකාවේ මිනිස් - රිලා ගැටුම සහ කළමනාකරණ ක්‍රමවේද (ඌව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය ඇසුරින්)

1. හැඳින්වීම

මානව-වන සත්ත්ව ගැටුම් පිළිබඳ ව වර්තමානයේ දැඩි ලෙස සමාජ කතිකාවක් නිර්මාණය වීම සඳහා බලපා ඇති ප්‍රධාන හේතු සාධකයක් වී ඇත්තේ මෙම ගැටුම් ක්ෂේත්‍රයේ වත්මන් ප්‍රවණතා රාශියක් පවතින බැවිනි. එහි දී මූලික වශයෙන් වන අලින් හැරුණු විට මොනරුන්, ඉත්තෑවුන්, වල් ඌරන්, කිඹුලන්, දඬු ලේනුන් සහ රිලවුන් ආදී සත්ත්වයින් මිනිසුන් සමඟ ගැටුම් ඇති කරගැනීමේ වත්මන් ප්‍රවණතාවක් පවතින බව මෙම ක්ෂේත්‍රය සම්බන්ධයෙන් පවතින සමාජ කතිකාව තුළ හඳුනාගැනීමට හැකි ය. එම සත්ත්වයින් අතරින් රිලවුන් විශේෂයෙන් මිනිසුන් සමඟ ගැටුම් ඇති කරගන්නා සත්ත්වයකු වශයෙන් කරලියට පැමිණ ඇති අතර මේ වන විට එම සත්ත්වයින් මානව පැවැත්ම කෙරෙහි විශාල තර්ජනයක් වී ඇති බව පෙනෙන්නට තිබේ. ඒ අනුව පවතින තත්වය තුළ හඳුනාගත හැක්කේ රිලවුන් සහ මිනිසුන් අතර ඇති ගැටුම ද දිනෙන් දින අලි-මිනිස් ගැටුම වැනි ව්‍යාකූල ස්වභාවයකට පත්වන බව ය. එබැවින් මෙම අධ්‍යයනය තුළ ප්‍රධාන අරමුණ බවට පත් වූයේ රිලා-මිනිස් ගැටුම ඌව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය ආශ්‍රයෙන් අධ්‍යයනය කරමින් ගැටුමේ ස්වභාවය හඳුනාගැනීම සහ ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා ප්‍රජා සහභාගීත්වය තුළින් විසඳුම් යෝජනා කිරීම ය. රිලා-මිනිස් ගැටුම සඳහා බලපා ඇති හේතු හඳුනාගැනීම, ගැටුම කළමනාකරණයට මෙතෙක් ගෙන ඇති පියවරයන්, ඒවායේ දුර්වලතා සහ ගැටුම කළමනාකරණය කෙරෙහි පවතින අභියෝග හඳුනාගැනීම අධ්‍යයනය තුළ උපඅරමුණු බවට පත් විය.

මැකකා (Macaque) යන පොදු නාමයෙන් හඳුන්වන රිලවුන් දීර්ඝ කාලයක් පරිණාමීය ක්‍රියාවලීන්ට භාජනය වීමේ ප්‍රතිඵලයක් වශයෙන් වර්තමානය වන විට Babary macaque, Southern pig-tailed macaque, Crab-eating macaque, Rhesus macaque, Toque macaque වැනි විශේෂ 23ක් පමණ ජපානයේ සිට ඉන්දියානු උපමහද්වීපය දක්වාත්, ආසියාව, උතුරු අප්‍රිකාව සහ දකුණු යුරෝපය යන භූගෝලීය කලාප ආශ්‍රිත ව ව්‍යාප්ත වී ඇත (Roos, 2018). මෙම සත්ත්වයින් හඳුන්වන නාමය රටින් රටට වෙනස් වන අතර ශ්‍රී ලංකාවේ හඳුන්වන නාමය "රිලවා" නම් වේ. Oxford English ශබ්දකෝෂයට අනුව Rillow/ Rilewa/ Rilawa යන්නෙහි අර්ථය වන්නේ හිසෙහි ඔටුන්නක් සේ ඇති කොණ්ඩ කැරැල්ල යන්න ය (Projectnoah.org, 2014). රිලවා යනු මිනිසුන්ට සමාන පරිණාමීය ලක්ෂණ දරන සත්ත්වයකු වන අතර විද්‍යාඥයින්ගේ මතය වන්නේ මෙම සත්ත්වයින් මීට වසර මිලියන 2-3 සිට පරිණාමය වී ඇති බව යි. ඒ අනුව මිනිසුන් සේ ම මෙම සත්ත්වයින් ද නියෝජනය කරන්නේ ප්‍රිමාටා ගෝත්‍රය වන අතර ප්‍රිමාටාවන් යනු ක්ෂීරපායී

වර්ගයේ එක් ගෝත්‍රයක් වන ප්‍රිමාටා ගෝත්‍රයට අයත් සත්ත්ව කණ්ඩායමකි (Nahallage, 2014). ලෝකයේ මේ වන විට ප්‍රිමාටා වර්ග 431ක් පමණ හඳුනාගෙන ඇති අතර මොවුන් ක්ෂීරපායීන් අයත් වන Mammalia වර්ගයේ Primates ගෝත්‍රයට අයත් වේ (රත්නායක, 2016).

රිලවුන් උපවිශේෂ තුනක් ශ්‍රී ලංකාවේ ප්‍රධාන දේශගුණික කලාප තුනක් ආශ්‍රිත ව ව්‍යාප්ත වී ඇති අතර එනම්; වියළි කලාපීය රිලවුන් (*Macaca sinica sinica*), තෙත් කලාපීය රිලවුන් (*Macaca sinica aurifrons*), සහ කඳුකර කලාපීය රිලවුන් (*Macaca sinica opisthomelas*) ය (නහල්ලගේ, 2018). ශ්‍රී ලංකාවේ ප්‍රිමාටාවන් පිළිබඳ ව සලකා බලන විට හැම අස්පර්ශනීය සංස්කෘතික උරුමයක ම ප්‍රිමාටාවන් ගැන සඳහන් වේ. බටදොඹ ලෙන, පාහියන් ලෙන ආදී පුරාවිද්‍යා කැණීම් සිදු කළ ස්ථානවලින් ප්‍රිමාටාවන්ගේ ඇටකටු ආදිය සොයාගෙන ඇත. මොවුන් පිළිබඳ ව පැරණි ම සාක්ෂි මේ අනුව වසර 40,000ක් පමණ ඇතට දිව යන අතර ප්‍රිමාටාවන් පිළිබඳ ව පැරණි ම වාර්තා දීපවම්සාවෙහි සොයාගත හැකි ය (Nahallage, 2019). ඒ අනුව ප්‍රිමාටාවන් පිළිබඳ ඉතා දිගු ඉතිහාසක් ශ්‍රී ලංකාවට හිමි වන අතර ඉතිහාසය තුළ ප්‍රිමාටාවන් සහ මිනිසුන් සහජීවනයෙන් ජීවත් වූව ද වර්තමානය වන විට මෙම තත්ත්වය වෙනස් වී ඇති අතර එම නිසා පර්යේෂකයින් මානව-වන සත්ත්ව ගැටුමේ නව ප්‍රවණතා කෙරෙහි අවධානය යොමු කරමින් සිටියි.

මානව-වන සත්ත්ව අන්තර් ක්‍රියා යන යෙදුමට සහයෝගීතාව, මිත්‍රත්වය, සහජීවනය සහ ගැටුම් යන ක්ෂේත්‍ර කිහිපයක් අයත් වූව ද වර්තමානය වන විට මානව-වන සත්ත්ව අන්තර් ක්‍රියා නිර්වචනය කිරීම සඳහා වඩාත් පොදු රාමුව වන්නේ ගැටුම් ය. මෙසේ මානව-වන සත්ත්ව ගැටුම වඩාත් උග්‍ර තත්ත්වයට පත්වීමට වර්තමානයේ බලපා ඇති ප්‍රධාන ගැටුම් දෙකක් පවතින අතර එනම් අලි-මිනිස් ගැටුම සහ රිලා-මිනිස් ගැටුම යි. ඇත්ත වශයෙන් ම මානව-වනජීවී ගැටුම් යැයි අප ප්‍රකාශ කර සිටිය ද එය සම්පත් සහ අවකාශය සඳහා මිනිසුන් සහ වනජීවීන් අතර පවතින තරඟය යනුවෙන් ද ප්‍රකාශ කළ හැකි ය (Radhakrishna, 2013).

රිලවුන් සහ ඔවුන්ගෙන් සිදු වන වගා හානිය වර්තමානයේ සමාජයේ වැඩි වශයෙන් කතිකාවට භාජනය වී ඇති මාතෘකාවක් වන අතර මෙයට ප්‍රධාන වශයෙන් හේතුව වී ඇත්තේ මෙම ප්‍රජනය ආර්ථිකයට සැලකිය යුතු ප්‍රමාණයකට බලපෑම් කිරීමට පටන්ගෙන තිබීම යි. ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා වන සාකච්ඡාව සමාජය තුළ පැවතිය ද ඒ සඳහා විසඳුම් සෙවීම සැලකිය යුතු මට්ටමකින් සිදු නොවන බැවින් ගැටුම දිනෙන් දින උග්‍ර තත්ත්වයට පත්වෙමින් ඉදිරියට ගමන් කරයි. එම

නිසා ශ්‍රී ලංකාවේ සැම ප්‍රදේශයකින් ම රිළවුන් සම්බන්ධ මහජන පැමිණිලි වගකිවයුතු ආයතන වෙත ලැබෙමින් පවතින අතර (Cabral et al., 2018) දක්වන ආකාරයට 2007 සිට 2015 දක්වා මිනිස් වදුරු ගැටුම් සම්බන්ධයෙන් වනජීවී දෙපාර්තමේන්තුවට මහජන පැමිණිලි 493ක් ලැබී ඇති අතර ලැබුණු මහජන පැමිණිලි අතරින් 53.55%ක ප්‍රතිශතයක් රිළවුන් (Toque macaque) සම්බන්ධයෙන් ලැබුණු පැමිණිලි වී ඇත.

රිළවුන් වර්තමානයේ ශ්‍රී ලංකාව තුළ කෘෂිකාර්මික පළිබෝධකයින් ලෙස ප්‍රසිද්ධ ව ඇති අතර මෙම පළිබෝධකයින් පලවා හැරීම සඳහා නොයෙකුත් සරල ක්‍රියාමාර්ග අතීතයේ සිට ම ගෙන ඇත. වන භායනය, දඩයම් කිරීම, මානුෂික නො වන අයුරින් සුරතල් සතුන් ලෙස ළඟ තබා ගැනීම සහ විවිධ කටයුතු වෙනුවෙන් පාවිච්චි කිරීම, මිනිස් ජනගහනය වර්ධනය වීම නිසා සෙසු ප්‍රිමාටාවන්ගේ වාසස්ථාන අහිමි වී යෑම, ග්‍රාමීය ව පවතින සංවර්ධන ව්‍යාපෘති ආදිය වර්තමානයේ ශ්‍රී ලංකාව තුළ ප්‍රිමාටාවන් මුහුණපාන ප්‍රධාන අභියෝග වන අතර මේ හේතුවෙන් විශේෂයෙන් රිළවුන් සහ මිනිසුන් අතර ගැටුමක් නිර්මාණය වී එය දිනෙන් දින උග්‍ර තත්ත්වයට පත්වෙමින් ඇත.

උග්‍ර පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය තුළ රිළවුන්ගේ ව්‍යාප්තිය පිළිබඳ ව සලකා බලන විට ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය තුළ ව්‍යාප්ත ව ඇත්තේ *Macaca sinica opisthomelas* වර්ගය යි. එනම් කඳුකර කලාපීය රිළවුන් ය. Cabral සහ පිරිසට (2018) අනුව 2007 සිට 2015 දක්වා වනජීවී දෙපාර්තමේන්තුව වෙත රිළවුන් සම්බන්ධයෙන් ලැබුණු 53.55%ක මහජන පැමිණිලිවලින් 9.94%ක ප්‍රතිශතයක් බදුල්ල දිස්ත්‍රික්කයෙන් වාර්තා වී ඇති අතර බදුල්ල දිස්ත්‍රික්කය යනු දෙවැනියට වැඩි ම පැමිණිලි වාර්තා වී ඇති දිස්ත්‍රික්කය යි. ඒ අනුව දිස්ත්‍රික්කය තුළ රිළා-මිනිස් ගැටුම වඩාත් උග්‍ර තත්ත්වයක පවතින බව හඳුනාගත හැකි ය.

උග්‍ර පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය තුළ ද රිළවුන් සහ මිනිසුන් අතර ගැටුමක් මෑත වසර 5-6ක පමණ සිට පවතින බව හඳුනාගත් අතර මේ වන විට ගැටුම වඩාත් උග්‍ර තත්ත්වයට පත් ව ඇත. මෙයට ප්‍රධාන හේතුව වී ඇත්තේ ප්‍රදේශයේ ප්‍රධාන භූමි පරිභෝගය එළවළු වගාව වීම හා එළවළු වගා භූමිවලට රිළවුන් විසින් සිදු කරන වගා හානිය යි. එමෙන් ම වගා හානිවලට අමතර ව මෙම සතුන්ගෙන් නොයෙකුත් බාධාවන් සාමාන්‍ය ජන ජීවිතයට එල්ල වන අතර එම නිසා ප්‍රදේශයේ සාමාන්‍ය ජන ජීවිතය මහත් අර්බුදයකට ලක් වී ඇත. මේ සඳහා කාලයක සිට ප්‍රදේශයට ආවේණික වශයෙන් නොයෙකුත් ක්‍රියාමාර්ග ගෙන ඇති නමුදු මේ වන විට ප්‍රදේශය තුළ රිළවුන් සහ මිනිසුන් අතර ගැටුමක් නිර්මාණය වී එය දිනෙන් දින වඩාත් උග්‍ර තත්ත්වයකට පත්වෙමින් පවතී. එම නිසා ප්‍රදේශයේ

ජනතාව කෘෂිකර්මාන්තයෙන් ඉවත් වී වෙනත් රැකියා සොයා යෑමටත්, තෝරාගත් වගා බිම් අතහැර දැමීමටත්, ඒක බෝග වගාව සිදු කිරීමටත් පෙළඹී ඇති අතර ඒ අනුව රිළවුන් සහ මිනිසුන් අතර ඇති වන ගැටුම උග්‍රව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය තුළ වඩාත් තීව්‍ර ව පවතින බැවින් මෙම අධ්‍යයනය තුළ දී එම ගැටුමකාරී ගැටුම පිළිබඳ ව තෝරාගත් ග්‍රාම නිලධාරී වසම් වන 39-C පිටියකුඹුර ග්‍රාම නිලධාරී වසම, 39-බඹරපාන ග්‍රාම නිලධාරී වසම සහ 39-A මල්වත්තේගම යන ග්‍රාම නිලධාරී වසම් ආශ්‍රයෙන් අධ්‍යයනය කරන ලදී.

2. පර්යේෂණ ක්‍රමවේදය

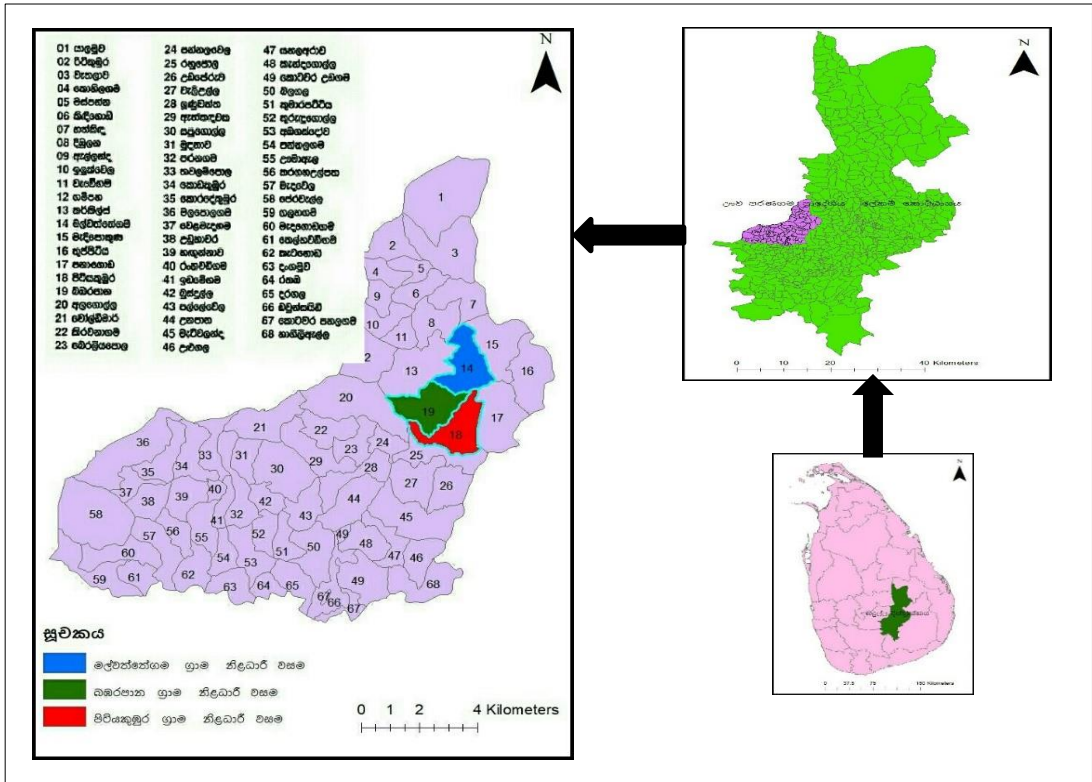
ශ්‍රී ලංකාවේ රිළා-මිනිස් ගැටුම අධ්‍යයනය කිරීම සඳහා සිදු කරනු ලැබූ මෙම පර්යේෂණය සඳහා අධ්‍යයන ප්‍රදේශය වශයෙන් රිළා-මිනිස් ගැටුම පැහැදිලි ව හඳුනාගත හැකි උග්‍රව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය තෝරාගත් අතර ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය තුළ ද ගැටුම වඩාත් ප්‍රබල ව හඳුනාගත හැකි 39-C පිටියකුඹුර ග්‍රාම නිලධාරී වසම, 39- බඹරපාන ග්‍රාම නිලධාරී වසම සහ 39-A මල්වත්තේගම ග්‍රාම නිලධාරී වසම යන ග්‍රාම නිලධාරී වසම් මෙහි දී අධ්‍යයනයට භාජනය විය.

උග්‍ර පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය පිහිටා ඇත්තේ උග්‍රව පළාතෙහි බදුල්ල දිස්ත්‍රික්කයේ බටහිර කොටසේ උතුරු අක්ෂාංශ අංශක 6.54 – 7.04 සහ නැගෙනහිර දේශාංශ අංශක 80.5 – 81 අතර ය. ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසයේ එක් කොටසක් වැලිමඩ සානුවේ ද අනෙක් කොටස රාගල වේදිකාවේ ද පිහිටා ඇති අතර උතුරින් මධ්‍යම පළාත් මායිමෙන් ද, දකුණින් උමා ඔයෙන් සහ වැලිමඩ සුළු නගර සීමාවෙන් ද, නැගෙනහිරින් නැවත උමා ඔයෙන් ද, බස්නාහිරින් සීතා එළියෙන් ගලා බසින කිරිඳි ඔයෙන් ද උග්‍රව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය මායිම් වේ. මෙම පර්යේෂණය සඳහා අධ්‍යයනයට භාජනය වූ 39-C පිටියකුඹුර, 39-බඹරපාන සහ 39-A මල්වත්තේගම යන ග්‍රාම නිලධාරී වසම් කොට්ඨාසයේ නැගෙනහිර මායිමට වන්නට භෞතික වශයෙන් එකිනෙකට යාබද ව පිහිටා ඇත. ග්‍රාම නිලධාරී වසම් 68කින් යුත් උග්‍රව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසයට වර්ග කිලෝමීටර් 138ක භූමි ප්‍රමාණයක් අයත් වන අතර ඉන් 39-C පිටියකුඹුර ග්‍රාම නිලධාරී වසමට වර්ග කිලෝමීටර් 2.82ක, 39- බඹරපාන ග්‍රාම නිලධාරී වසමට වර්ග කිලෝමීටර් 2.20 ක සහ 39-A මල්වත්තේගම ග්‍රාම නිලධාරී වසමට වර්ග කිලෝමීටර් 2.82ක භූමි ප්‍රමාණයක් අයත් වේ (සම්පත් පැතිකඩ, 2018) .

රිළා-මිනිස් ගැටුම සඳහා බලපා ඇති හේතු සාධක රාශියක් පැවතිය ද එම හේතු සාධක අතරින් ප්‍රධාන හේතුව වශයෙන් හඳුනාගත හැක්කේ රිළවුන්ගෙන්

සිදු වන වගා හානිය යි. වගා හානියන් සමඟ සිදු වන අනෙකුත් බලපෑම් ද සම්බන්ධ වන අතර ඒ අනුව උගව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය යනු කෘෂිකර්මාන්තය ප්‍රධාන ආර්ථික ක්‍රියාකාරකම වශයෙන් ක්‍රියාත්මක වන ග්‍රාමීය ප්‍රදේශයකි.

විශේෂයෙන් ප්‍රදේශය පුරා ම රිළවුන්ගේ ව්‍යාප්තිය ද හඳුනාගත හැකි ය. එමෙන් ම ප්‍රදේශය තුළ ප්‍රධාන භූමි පරිහරණ රටාව වන්නේ තේ වගාව සහ ප්‍රධාන වශයෙන් ඒකාකාරී නො වන අයුරින් යළි කන්නයේ සිදු කරන වී වගාව හැරුණු විට එළවළු වගාව යි.

රූපසටහන 1. අධ්‍යයන ප්‍රදේශයේ පිහිටීම (මූලාශ්‍රය: කර්තෘ විසින් සකස් කරන ලදී).

ඒ අනුව එක් එක් ග්‍රාම නිලධාරී වසම තුළ 2018 වන විට සුළු අපනයන බෝග සහ වාණිජ බෝග හැර ප්‍රධාන වශයෙන් එළවළු සහ පලතුරු වගාවන් ව්‍යාප්ත ව තිබූ වගා බිම් ප්‍රමාණය අනුව රිළවුන්ගෙන් සිදු විය හැකි වගා හානි අවදානම් ප්‍රදේශ පහත ආකාරයට හඳුනාගත හැකි අතර රිළවුන්ගෙන් වගා හානි අවදානමක් ප්‍රධාන වශයෙන් එල්ල වන්නේ එළවළු සහ පලතුරු වගාවන්ට වන බැවින් මෙහි දී එම වගාවන් පිළිබඳ ව සැලකිලිමත් විය.

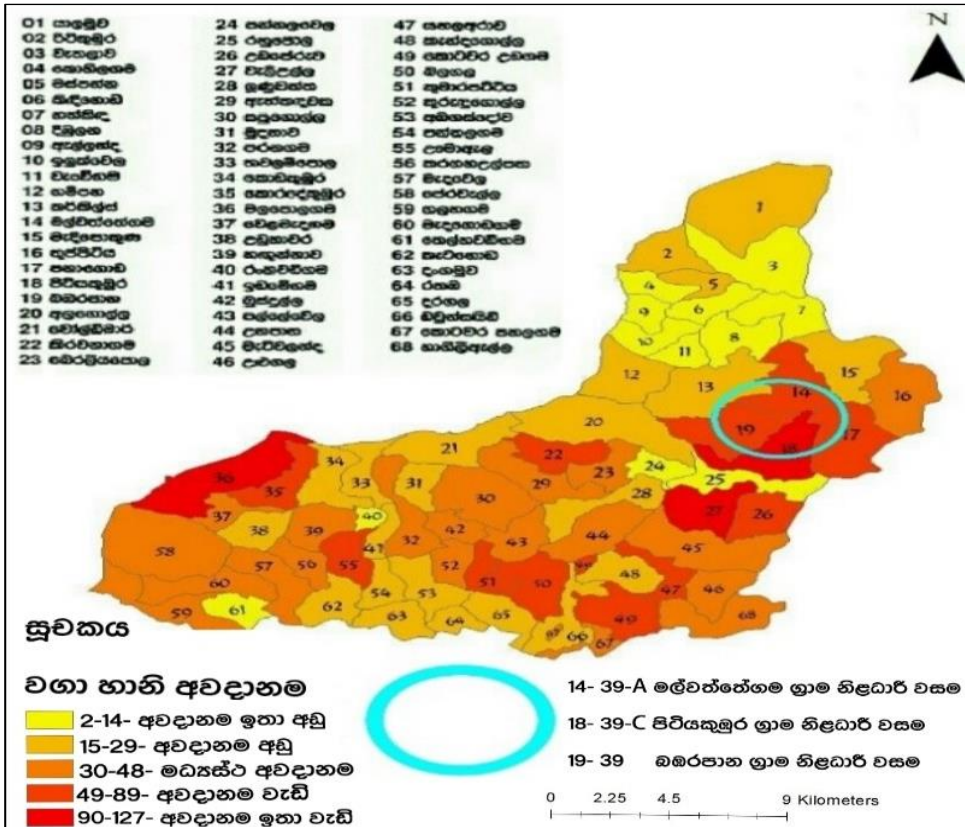
උගව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසයේ 39-C පිටියකුඹුර ග්‍රාම නිලධාරී වසම, 39-බලරපාන ග්‍රාම නිලධාරී වසම සහ 39-A මල්වත්තේගම යන ග්‍රාම නිලධාරී වසම යන ග්‍රාම නිලධාරී වසම් රිළවුන්ගෙන් සිදු වන වගා හානි අවදානම අධික ග්‍රාම නිලධාරී වසම් තුනක් වශයෙන් හඳුනාගත් අතර එම වසම් ආශ්‍රිත ව ප්‍රාථමික දත්ත රැස්කිරීම සඳහා සහභාගීත්ව ග්‍රාමීය ප්‍රවේශ (PRA) වැඩසටහන් ක්‍රියාත්මක කිරීම,

ප්‍රශ්නාවලි සමීක්ෂණ සහ සම්මුඛ සාකච්ඡා සිදු කරන ලදී. PRA මෙවලම් කිහිපයක් භාවිත කරමින් පිලිබඳ වගාවන්ට අදාළ ව ප්‍රාථමික දත්ත රැස්කිරීම මූලික වශයෙන් සිදු වූ අතර එහි දී ගැටලුවට සම්බන්ධ පාර්ශ්වකරුවන් හට පවතින ගැටලු පිළිබඳ ව යථාර්ථවාදී දළ විශ්ලේෂණයක් ස්ථාපිත කිරීම මෙන් ම ගැටුම සඳහා බලපා ඇති හේතු සාධක සම්බන්ධ දත්ත රැස්කිරීම ගැටලු ගස මඟින් සිදුකරන ලදී. ඉන් පසු අනාගතයේ දී අපේක්ෂිත තත්ත්වයන් නිශ්චය කරගැනීමට මෙන් ම අර්ථනාමික මැදිහත්වීමක් උදෙසා ගැටලු ගසෙහි ඉලක්කය, අරමුණු සහ විසඳුම්වලට පරිවර්තනය කිරීමට සහ ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා පවතින අවස්ථා හඳුනාගැනීම අරමුණු ගස ගොඩනැගීම මඟින් සිදු කරන ලදී.

සෘතුමය සටහන මඟින් වසරේ එක් එක් මාසවල දී රිළවුන් විසින් සිදු කරන බෝග වැටලීම් සහ වෙනත් බලපෑම් පිළිබඳ දත්ත, සහභාගීත්ව සිතියම්කරණය

මගින් අධ්‍යයන ප්‍රදේශයේ භූමි පරිහරණ රටාව, විශේෂයෙන් වගාබිම්වල ව්‍යාප්තිය, වගාබිම් සහ රිළවුන්ගේ වාසස්ථාන අතර පවතින සම්බන්ධතාව, ආදී තොරතුරු සහ ගම හරහා යෑම ඔස්සේ අවශ්‍ය ප්‍රාථමික දත්ත රැස්කරන ලදී. අර්ධ ව්‍යුහගත

ප්‍රශ්නාවලියක් භාවිත කරමින් රිළවුන් සහ මිනිසුන් අතර ගැටුමක් නිර්මාණය වූ කාලවකවානුව, ගැටුමක් නිර්මාණය වීමට බලපෑ හේතු සාධක, එම හේතු සාධකවල පවතින කාලීන සහ අවකාශීය වෙනස්කම් පිළිබඳ ව දත්ත රැස් කරන ලදී.

රූපසටහන 2. 2018 වන විට වගා කර තිබූ ඉඩම් ප්‍රමාණය (අක්කර) අනුව ෭9ව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසයේ රිළවුන්ගෙන් සිදු විය හැකි වගා හානි අවදානම (මූලාශ්‍රය: කර්තෘ විසින් සකස් කරන ලදී).

සම්පත් පැතිකඩ, 2018 ට අනුව අධ්‍යයන ප්‍රදේශයේ ජනතාවගේ මූලික ආර්ථික ක්‍රියාකාරකම කෘෂිකර්මාන්තය බැවින් ප්‍රජාව සමජාතීය වීම හේතුවෙන් ප්‍රාථමික දත්ත රැස් කිරීම සඳහා තෝරාගත් ග්‍රාම නිලධාරී වසම් ක්‍රීත්වය ම ආවරණය වන පරිදි එක් එක් වසම් සඳහා සමපාන වන අයුරින් සාමාජිකයින් 90කින් යුත් නියැදියක් මෙහි දී තෝරාගන්නා ලදී.

ප්‍රදේශයේ ජනතාවට එල්ල වන බාධාවන් හඳුනාගැනීම, රිළවුන් පාලනය සඳහා ගෙන ඇති ක්‍රියාමාර්ග ඒවායේ ශක්තීන් සහ දුර්වලතා හඳුනාගැනීම සිදු කරන ලදී. එහි දී විශේෂයෙන් ප්‍රදේශයේ ජනතාව සහ බඹරපාන ගොවිජන සේවා මධ්‍යස්ථානය, ෭9ව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කාර්යාලය, බඹරපාන කෘෂිකර්ම උපදේශක කාර්යාලය වැනි වගකිව යුතු ආයතනයන්හි ගොවි නියාමක, කෘෂිකර්ම උපදේශක වැනි පාර්ශ්ව සමඟ සිදුකරන ලද සම්මුඛ සාකච්ඡා සහ PRA මෙවලම් යටතේ ගම හරහා යෑම මගින් රිළවුන් සහ මිනිසුන් අතර පවතින ගැටුම කළමනාකරණය සඳහා පවතින විසඳුම්වලට අදාළ දත්ත රැස් කිරීම සහ ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා පවතින අභියෝග හඳුනාගන්නා ලදී.

පෙර සඳහන් කළ පරිදි ප්‍රජාව සමජාතීය වීම හේතුවෙන් ප්‍රාථමික දත්ත රැස් කිරීම කුළ අහඹු ලෙස තෝරාගන්නා ලද සාමාජිකයින් 15 බැගින් සියලු ම සාමාජිකයින් 45ක් සමඟ ව්‍යුහගත සහ අර්ධ ව්‍යුහගත සම්මුඛ සාකච්ඡා පැවැත් වූ අතර ඒ හරහා ගැටුමේ ස්වභාවය හඳුනාගැනීම, රිළවුන්ගෙන්

ද්විතීයික දත්ත රැස් කිරීමේ දී, රිලා-මිනිස් ගැටුමෙහි විවිධ පැතිකඩයන් ආවරණය කරමින් සිදු කර ඇති පර්යේෂණ, පර්යේෂණ පත්‍රිකා, පළ කර ඇති ග්‍රන්ථ, ලිපි, සඟරා, පුවත්පත් අතිරේක, ලේඛන, වාර්තා ආදී දත්ත මූලාශ්‍රයන් මූලික වශයෙන් යොදාගත් අතර විශේෂයෙන් ආයතනික දත්ත වශයෙන් උාව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කාර්යාලයීය දත්ත, ප්‍රදේශයේ ගොවිජන සේවා මධ්‍යස්ථානයන්හි දත්ත සහ ගොවි සමිතීන්හි දත්ත ද්විතීයික දත්ත රැස් කිරීම සඳහා භාවිත කරන ලදී.

දත්ත විශ්ලේෂණයේ දී ප්‍රශ්නාවලිය හරහා ලබාගත් ලද දත්ත SPSS:1.0.0.1406 මෘදුකාංගය භාවිත කරමින් විශ්ලේෂණය කළ අතර එහි දී ප්‍රස්තාර සහ ප්‍රතිශත විමසීම යන විශ්ලේෂණ ක්‍රමවේද භාවිත කරන ලදී. සෘතුමය සටහන් මඟින් වසරේ එක් එක් මාසවල දී රිලවුන් විසින් සිදු කරන බෝග වැටලීම් සහ වෙනත් බලපෑම් පිළිබඳ කරුණු විශ්ලේෂණය කර ඇති අතර සහභාගිත්ව සිතියම්කරණය මඟින් අධ්‍යයන ප්‍රදේශයේ භූමි පරිහරණ රටාව, විශේෂයෙන් වගාබිම්වල ව්‍යාප්තිය, වගාබිම් සහ රිලවුන්ගේ වාසස්ථාන අතර පවතින සම්බන්ධතාව, ඔවුන් පැමිණෙන විශේෂ මාර්ග ආදී තොරතුරු විශ්ලේෂණය කර ඇත.

ක්‍රියාමාර්ග, විසඳුම්, යෝජනා, හේතු සාධක කිහිපයක් ඇති අවස්ථාවල දී අත්‍යවශ්‍ය එමෙන් ම වඩාත් වැදගත් ක්‍රියාමාර්ගය, හේතු සාධකය, විසඳුම හෝ යෝජනාව තීරණය කිරීම සඳහා යුගල සැසඳුම් න්‍යාසය භාවිත කළ අතර ඒ අනුව රිලා-මිනිස් ගැටුමට බලපා ඇති හේතු සාධක අතරින් ගැටුමට වඩාත් බලපා ඇති හේතු සාධක යුගල සැසඳුම් න්‍යාසය භාවිත කරමින් විශ්ලේෂණය කිරීම සඳහා ප්‍රජා සහභාගිත්වය ලබාගන්නා ලදී. ගැටලු ගස විශ්ලේෂණය මඟින් පාර්ශ්වකරුවන් සමග අධ්‍යයන ප්‍රදේශයේ පවතින ගැටලුව පිළිබඳ ව යථාර්ථවදී දළ විශ්ලේෂණයක් සිදු කරන ලදී. අරමුණු ගස විශ්ලේෂණය මඟින් රිලවුන් සහ මිනිසුන් අතර පවතින ගැටුමේ අනාගත අපේක්ෂිත තත්ත්වයන් සහ ගැටුම කළමනාකරණය සඳහා පවතින අවස්ථා හඳුනාගත් අතර පසුව විසඳුම් ගස ගොඩනැගීම මඟින් මෙන්ම වඩාත් අත්‍යවශ්‍ය හෝ සුදුසු ක්‍රියාවලිය, සාධකය, ව්‍යාපෘතිය හෝ උව්‍ය තෝරා ගැනීමට භාවිත කළ හැකි න්‍යාස තරාගත කිරීම මඟින් රිලා-මිනිස් ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා ඉදිරිපත් වූ විසඳුම් විශ්ලේෂණය කරන ලදී.

3. ප්‍රතිඵල හා සාකච්ඡාව

පවතින ගැටුම සම්බන්ධයෙන් අධ්‍යයන ප්‍රදේශයේ ජනතාවගේ අදහස වන්නේ මේ වන විට සිය ජීවනෝපාය මහත් අර්බුදයකට ලක් ව ඇති බවත් එම නිසා ජීවත් වීම ද අවිනිශ්චිත බවට ලක් ව ඇති බවත් ය. ප්‍රශ්නාවලි සමීක්ෂණ සඳහා සහභාගී වූ පිරිසෙන් 74.44%ක ප්‍රජාවකගේ මූලික රැකියාව කෘෂිකර්මාන්තය වූ අතර 25.55% ක ප්‍රජාව වෙනත්

රැකියාවල නිරත ව සිටී. ඒ අනුව ප්‍රදේශයේ ප්‍රධාන ආර්ථික ක්‍රියාකාරකම වශයෙන් කෘෂිකර්මාන්තය පෙරමුණ ගෙන සිටින අතර මේ වන විට ඒ සඳහා පවතින විශාල ම අභියෝගය වී ඇත්තේ රිලවුන් විසින් සිදු කරන වගා හානිය යි.

අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ වගා බිම් තුළ හිඳ රිලවුන් පලවා හැරීම ප්‍රදේශයේ ජනතාවගේ සාමාන්‍යකරණය වූ දෛනික ක්‍රියාකාරකමක් වන අතර සම්මුක සාකච්ඡා තුළ දී රිලවුන්ගේ හානි කිරීම් සම්බන්ධයෙන් අදහස් දැක් වූ පිරිසෙහි පොදු අදහසට අනුව සාමාන්‍යයෙන් එක් රිලා රුචුවක් විසින් විනාඩියක් තුළ විශේෂයෙන් වම්බටු සහ තක්කාලි කිලෝ ග්‍රෑම් 5ක් පමණ විනාශ කර දමන බවට නිරීක්ෂණය කර ඇත. එම නිසා සෑම දිනක ම වගාභූමිවල සිට රිලවුන් පලවාහැරීමට ප්‍රජාව කටයුතු කර ඇත. එමෙන් ම අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ වර්තමානයේ රිලවුන් විසින් කිතුල් මල්වලට සිදු කරන හානිය හේතුවෙන් ප්‍රජාව හට කිතුල් කර්මාන්තයෙන් ද ඇන්වීමට සිදුවී ඇති අතර එපමණක් නොව තේ වගා භූමි තුළ පස පෝෂණය කිරීම සඳහා සිටුවනු ලබන මානා තෘණ විශේෂ ද ආහාරයට ගැනීම හේතුවෙන් තේ වගාවට ද කිසියම් බලපෑමක් සිදු වන බව ප්‍රජාවගේ අදහස වේ.

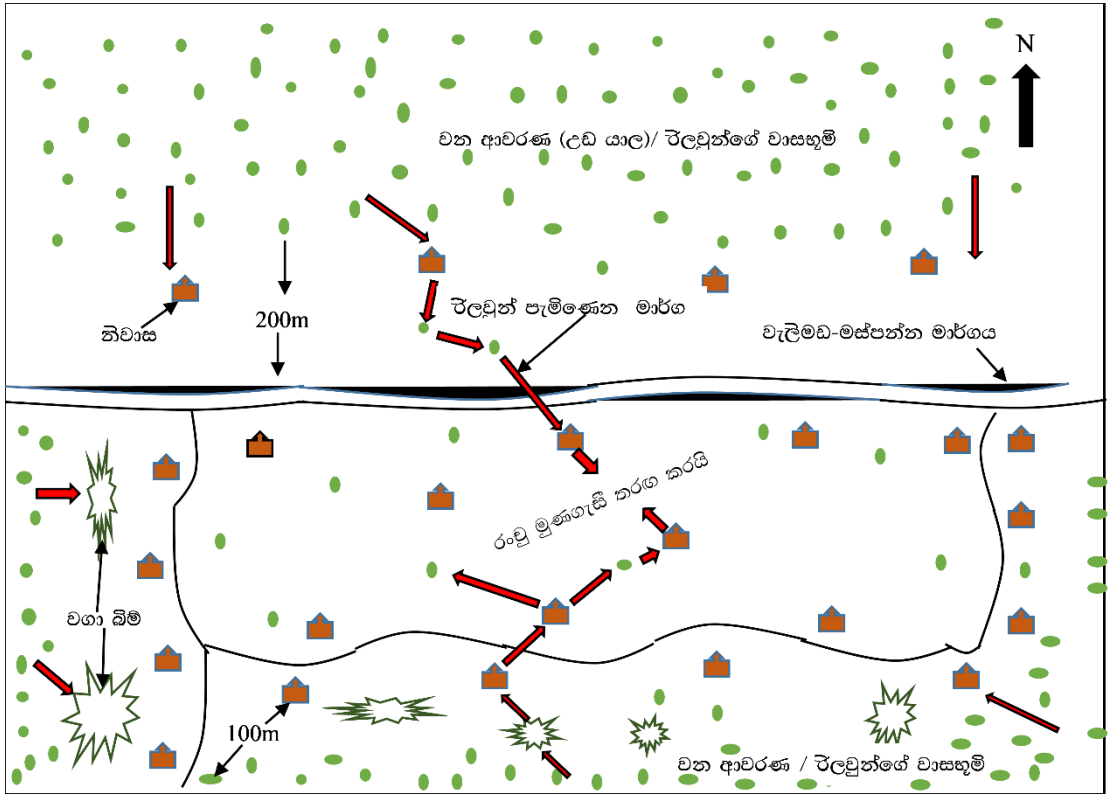
වගා හානි මූලික කොටගනිමින් රිලවුන් විසින් ප්‍රදේශය තුළ නිවෙස් තුළට කඩා වැදී ආහාර සොරා ගැනීම්, විදුලි උපකරණවලට හානි කිරීම් සහ නිවාස අවට අපවිත්‍ර කිරීම, සෛවෙලි තහඩු සහ සංඥා රැහැන්වලට හානි කිරීම, ගෘහස්ථ ව ඇති කරනු ලබන සුනඛයන්ට සහ විශේෂයෙන් කාන්තාවන්ගේ සහ කුඩා ළමුන්ගේ සපා කෑම් සහ සීරීම් තුවාල සිදු කිරීම, ශබ්ද දූෂණය, ජලනළ පද්ධතිවලට සහ රථවාහන උපාංගලට හානි කිරීම ආදී බලපෑම්වලට අමතර ව සාමාන්‍ය ජන ජීවිතය දැඩි අවදානමට ලක් කරමින් අල වර්ග සහ පණුවන් ආහාරයට ගැනීමට යෑමෙන් නිවාස සහ වගා බිම් තුළට ගල් පෙරළා දැමීම, වනාන්තරවල පවතින බඹර කුඩු ඇවිස්සීම, විදුලි රැහැන්වලට හානි කිරීම වැනි මරාහත්ක බලපෑම් ද සිදු කරමින් පවතී. රිලවුන් විසින් සිදු කරන මෙකී හානි ධුරාවලිය තුළ එහි උච්චතම අවස්ථාවට පත්වෙමින් රහුපොළ වසම තුළ මැදිවියෙහි දියවැඩියා රෝගී කාන්තාවක් රිලවුන් සපා කෑම හේතුවෙන් සිය රෝගය උත්සන්න වී මරණයට ද පත් ව ඇති බව ප්‍රදේශයේ වැසියෝ තහවුරු කරති.

මේ ආකාරයට බලන විට අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ ජන ජීවිතය සඳහා එල්ල වී ඇති එක් ප්‍රබල අභියෝගයක් වන්නේ රිලවුන් විසින් සිදු කරන නොයෙකුත් ආකාරයේ බලපෑම් වන අතර මේ වන විට එහි ස්වභාවය ඉතාමත් සංකීර්ණ බව හඳුනාගත හැකි ය.

මෙම අධ්‍යයනයේ දී තෝරාගත් ග්‍රාම නිලධාරී වසම් තුන සඳහා ප්‍රජාව සම්බන්ධ කරගනිමින් සහභාගිත්ව සිතියම් නිර්මාණය කිරීම සිදු කරනු ලැබූ අතර ඒ හරහා ගැටුම සඳහා යම් ප්‍රදේශයක් තුළ භෞතික

සහ මානව පරිසරයේ ස්වරූපය ද බලපාන බව සොයා ගන්නා ලදී. සහභාගීත්ව සිතියම් හරහා ප්‍රදේශය තුළ විශේෂයෙන් භූමි පරිහරණ රටාව කෙසේ ව්‍යාප්ත වී ඇති ද? එසේ ව්‍යාප්ත වීමට බලපා ඇති හේතු සාධක මොනවා ද? ප්‍රදේශය තුළ රිළවුන්ගේ වාසස්ථාන සහ ජනාවාස කෙසේ ව්‍යාප්ත වී ඇති ද? සහ වගා බිම්, ජනාවාස සහ රිළවුන්ගේ වාසභූමි අතර පවතින සම්බන්ධතාවය කෙබඳු ද? සහ වගා හානි කිරීම් මෙන් ම නිවාස වැටලීම් සඳහා මෙම සත්ත්වයින් පැමිණෙන විශේෂ මාර්ග, එහි

පවතින විශේෂත්වයන් මොනවා ද? යනාදී කරුණු රාශියක් පිළිබඳ ව කරුණු අනාවරණය කර ගැනීමට අවස්ථාව උදාවිය. පීටියකුඹුර, බඹරපාන සහ මල්වත්තේගම යන වසම් සඳහා ප්‍රජා සහභාගීත්වය තුළ නිර්මාණය කරන ලද සහභාගීත්ව සිතියම් පහත පරිදි දැක්විය හැකි අතර එම සිතියම් ඇසුරින් කරුණු සාකච්ඡා කිරීමේ දී පෙනී යන්නේ කිසියම් ප්‍රදේශයක් තුළ රිළා-මිනිස් ගැටුම සඳහා එම ප්‍රදේශයෙහි භෞතික හා මානව පරිසරයේ ස්වරූපය ද විශේෂයෙන් බලපාන බව ය.

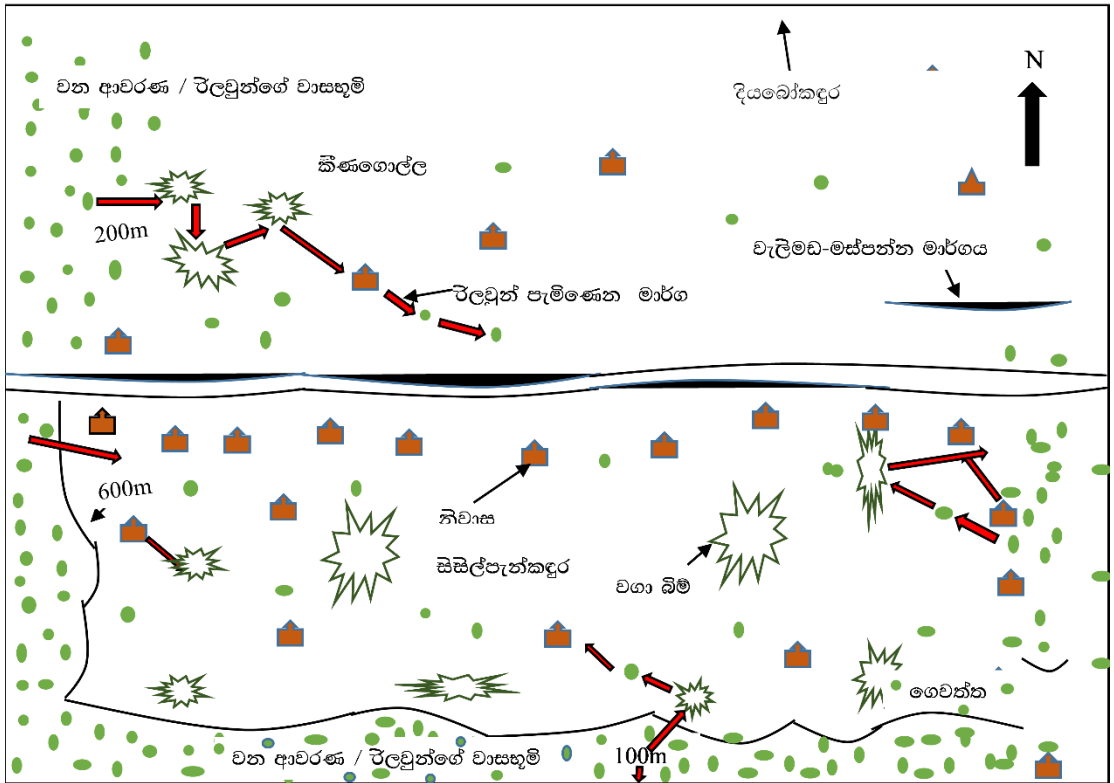
රූපසටහන 3. මල්වත්තේගම ග්‍රාම නිලධාරී වසම සඳහා සකස් කරන ලද සහභාගීත්ව සිතියම (මූලාශ්‍රය : PRA සමීක්ෂණ - මල්වත්තේගම වසම 2021.12.30)

මල්වත්තේගම වසම තුළ උඩයාල නමින් හඳුන්වන වනාන්තර ප්‍රදේශයෙහි සහ වසමේ දකුණු මායිමේ පවතින වනාන්තර ප්‍රදේශය තුළ රිළවුන්ගේ වාසභූමි ප්‍රධාන වශයෙන් ව්‍යාප්ත වී ඇත. ඒ අනුව ප්‍රදේශයේ අනෙකුත් භූමි පරිහරණ රටාවන් වට වී ඇත්තේ රිළවුන්ගේ වාසභූමිවලින් වන අතර එම වාසභූමිවල සිට රිළවුන් ප්‍රධාන රංචු 2ක් වශයෙන් ගම්මාන තුළට කඩා වදී. සාමාන්‍යයෙන් රිළවුන් 8-12 අතර ප්‍රමාණයක් එක් රිළා රංචුවක් නියෝජනය කරන බව ප්‍රජාවගේ නිරීක්ෂණය වේ. එමෙන් ම ප්‍රධාන වාසභූමි අතරින් දකුණු මායිමේ වාසභූමියේ සිට වගා බිම් දක්වා අවම වශයෙන් මීටර් 100ක් පමණ දුරක්

ද උතුරු මායිමේ වාසභූමිවල සිට ජනාවාස දක්වා අවම වශයෙන් මීටර් 200ක් පමණ දුරක් ද හඳුනාගත හැකි ය. මේ අනුව කෙටි කාලයක් තුළ රිළවුන් සාර්ථක අයුරින් වැටලීම් කිරීම සිදු කරනු ලබයි. පීටියකුඹුර ග්‍රාම නිලධාරී වසම සඳහා ද සකස් කරන ලද සහභාගීත්ව සිතියම තුළින් හඳුනාගත හැකි රිළවුන්ගේ වාසභූමි ගත් විට ගෙවත්ත, කීණගොල්ලො සහ සිසිල්පැත්තදුර යන ගම්මාන ආශ්‍රිත ව ප්‍රධාන වාසභූමි හතරක් ව්‍යාප්ත වී ඇත. මෙම වාසභූමිවල සිට ගම්මාන තුළට කඩා වදින රිළවුන් සිය වැටලීම් දියත් කරන අතර එමෙන් ම

වගාබිම්, ජනාවාස සහ රිලවුන්ගේ වාසභූමි අතර විශාල පරතරයක් ද වසම තුළ හඳුනාගත නො හැකි

ය. මෙම පරතරයේ උපරිම අගය මීටර් 600ක් පමණ වේ.

රූපසටහන 4. පිටියකුඹුර ග්‍රාම නිලධාරී වසම සඳහා සකස් කරන ලද සහභාගීත්ව සිතියම (මූලාශ්‍රය : PRA සමීක්ෂණ - පිටියකුඹුර වසම 2022.01.02)

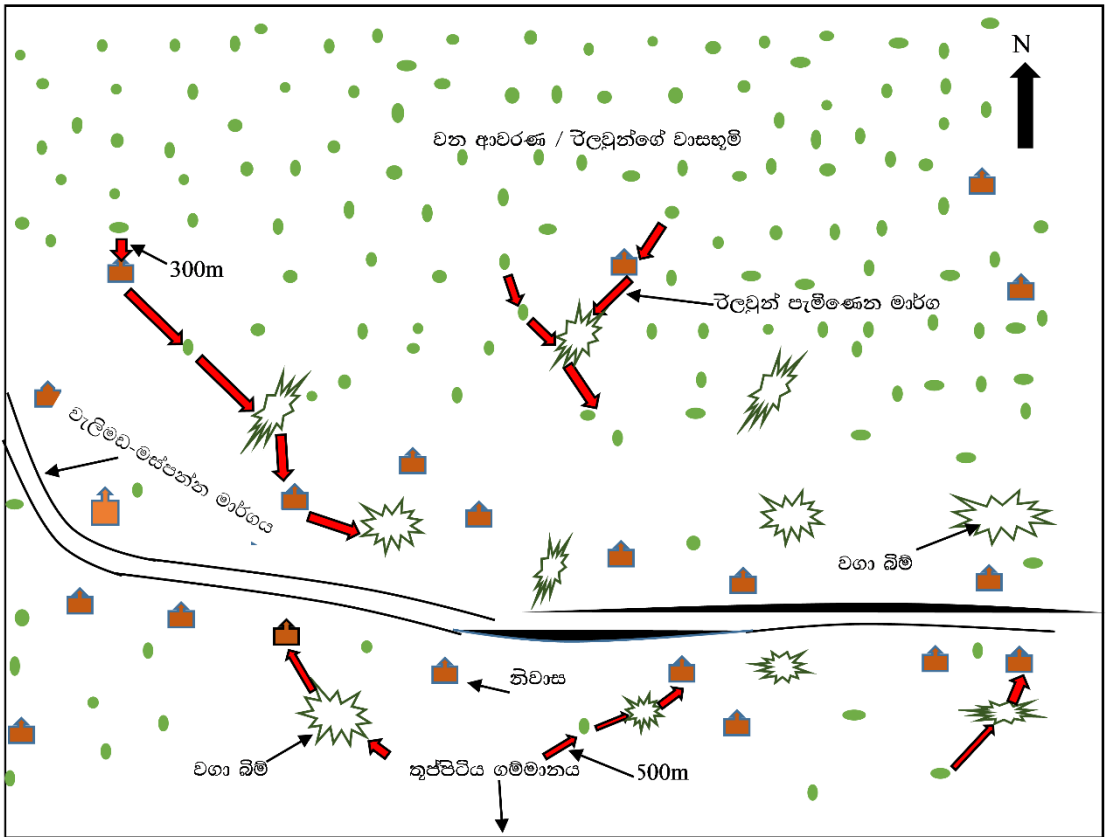
බඹරපාන වසම තුළ ජනාවාස ව්‍යාප්තිය ගත් විට වැලිමඩ-මස්පන්න ප්‍රධාන මාර්ගය දෙපස අධික ජනාවාස ව්‍යාප්තියක් හඳුනාගත හැකි අතර වගාබිම් සහ ජනාවාස එකිනෙකට යාබද ව පිහිටා ඇත. වසමේ උතුරු මායිමේ සැලකිය යුතු වන ආවරණ හඳුනාගත හැකි අතර එම වනාන්තර වාසභූමිවල සිට රිලවුන් ගම්මාන තුළට කඩා වැදී වැටලීම් සිදු කරනු ලබයි.

ප්‍රධාන භූමි පරිහරණ රටාවන් රිලවුන්ගේ වාසභූමිවලින් වට වී නො තිබුණ ද උතුරින් සහ දකුණින් කණ්ඩායම් දෙකක් පැමිණෙන බැවින් සමස්ත වසම ම ආවරණය වන පරිදි රිලවුන්ගේ වැටලීම් සිදුවීමට විශාල විභවතාවක් ඇත. තව ද රිලවුන්ගේ වාසභූමි සහ ජනාවාස, වගාබිම් අතර

පවතින පරතරය ද අනෙකුත් වසම්වල සේ ම ඉතා අවම අතර බඹරපාන වසම තුළ එහි අවම අගය මීටර් 500ක් පමණ වේ.

මේ ආකාරයට සමස්තයක් ලෙස බලන විට අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ රිලවුන්ගේ වැටලීම් සඳහා ඉතා සුදුසු භෞතික හා මානව පරිසරයක් පවතින බව හඳුනාගත හැකි අතර ප්‍රධාන භූමි පරිහරණ රටාවන් රිලවුන්ගේ වාසභූමි වටකොට ගනිමින් පිහිටා ඇති බව සහභාගීත්ව සිතියම් තුළින් හඳුනාගත හැකි ය.

එමෙන් ම රිලවුන්ගේ වාසභූමි, මානව ජනාවාස සහ වගාබිම් අතර පවතින අවම පරතරයකින් යුත් පිහිටීම ද මෙම ගැටුම සඳහා විශේෂයෙන් බලපා ඇති හේතු සාධකයක් වේ.

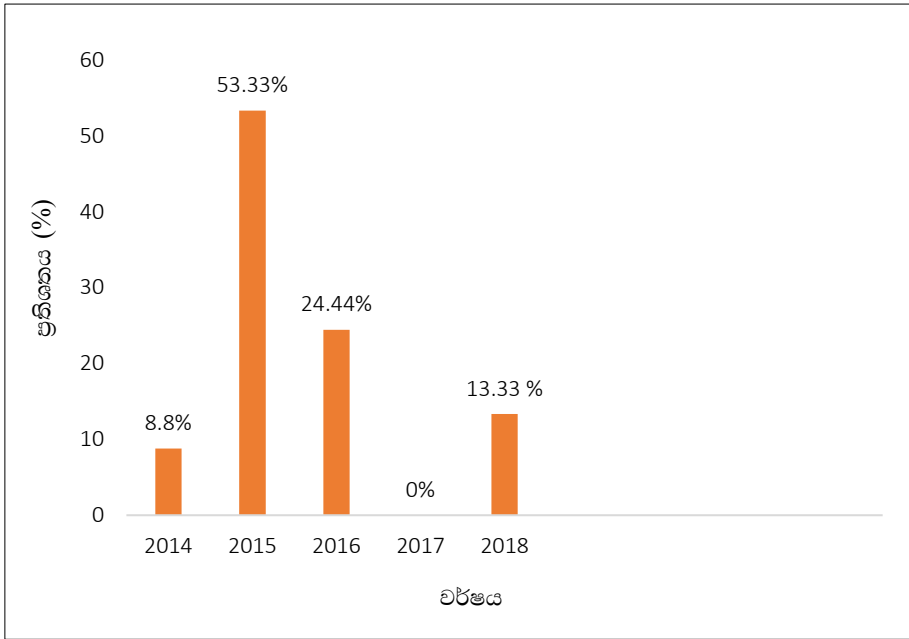
රූපසටහන 5. බඹරපාන ග්‍රාම නිලධාරී වසම සඳහා සකස් කරන ලද සහභාගිත්ව සිතියම මූලාශ්‍රය PRA සමීක්ෂණ - බඹරපාන වසම 2022.01.03

මෙම අධ්‍යයනයේ දී ප්‍රශ්නාවලි සමීක්ෂණ සඳහා සහභාගී වූ පිරිසෙන් 75.55% ක පිරිසක් සිය පදිංචිය ආරම්භයේ සිට රිලවුන් ප්‍රදේශය තුළ නිරීක්ෂණය කර ඇති අතර එය විශේෂ ලක්ෂණයක් වශයෙන් හඳුනාගත හැකි ය. එහි දී ඉතා සුළු ප්‍රමාණයකින් වසරකට වාර කිහිපයක් පමණක් මෙලෙස රිලවුන් දර්ශනය වී ඇති අතර එලෙස දර්ශනය වී ඇත්තේ ද උමා ඔයට ආසන්න ව සහ වන ආවරණවලින් සමන්විත කඳුකර බිම්හි පමණකි.

එපමණක් නො ව 1980-1990 පමණ කාලය තුළ රිලවුන් නිරීක්ෂණය කිරීම සිය ප්‍රදේශය තුළ ඉතා විශේෂ සංචාරක ක්‍රියාකාරකමක් වී ඇති අතර එලෙස රිලවුන් නිරීක්ෂණය කිරීම සඳහා ප්‍රදේශයේ වැසියන් උමා ඔයට සහ කඳුකර ප්‍රදේශ තුළට විශේෂ සංචාරයන් පවා යොදාගෙන ඇත. ඒ අනුව ප්‍රදේශය තුළ රිලවුන් යනු ඉතා දුර්ලභ සත්ත්ව කොට්ඨාසයක්

වශයෙන් 1980-1990 කාලය තුළ පෙනී සිට ඇති අතර සමීක්ෂණ සඳහා සහභාගීවූවන්ගෙන් 24.44% ක පිරිසක් සිය පදිංචිය ආරම්භයේ සිට ප්‍රදේශය තුළ රිලවුන් නිරීක්ෂණය කර නොමැත. මෙහි පවතින විශේෂත්වය වන්නේ ප්‍රජාව සිය ප්‍රදේශය තුළ ජීවත් වන කාල වකවානුව අනුව රිලවුන් නිරීක්ෂණය කර තිබීම ය. එනම් ප්‍රශ්නාවලි සමීක්ෂණ සඳහා සහභාගී වූ පිරිසෙන් 70%ක් පමණ පිරිසක් වයස අවුරුදු 40ට වැඩි පිරිසක් වූ අතර ඔවුන්ගේ අදහස වන්නේ පදිංචිය ආරම්භයේ සිට ප්‍රදේශය තුළ රිලවුන් නිරීක්ෂණය කර ඇති බව ය.

කෙසේ නමුත් රිලා-මිනිස් ගැටුම කාලයත් සමඟ වර්ධනය වෙමින් විෂමතාවන්ට භාජනය වූ ගැටුමක් වන අතර ප්‍රදේශය තුළ එය ගැටුමක් වශයෙන් වඩාත් ප්‍රබල ලෙස ඉස්මතු වීම පිළිබඳ ව ජනතාවගේ අදහස පහත පරිදි වේ.

රූපසටහන 6. උභව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසයේ රිලා-මිනිස් ගැටුමේ ආරම්භය පිළිබඳ ව ජනතාවගේ අදහස

ඉහත රූපයට අනුව ප්‍රශ්නාවලි සමීක්ෂණ සඳහා සහභාගී වූ පිරිසෙන් 53.33% ක ඉහළ ප්‍රතිශතයක් ගැටුම 2015 දී පමණ ආරම්භ වූ බව ප්‍රකාශ කර සිටින අතර 24.44% ක ප්‍රතිශතයක් ගැටුම 2016 දී පමණ ආරම්භ වූ බව ප්‍රකාශ කර සිටී. ඒ අනුව උභව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය තුළ රිලා-මිනිස් ගැටුම 2015-2016 කාලවකවානුව තුළ දී ආරම්භ වී ඇති බව හඳුනාගත හැකි ය.

රිලා-මිනිස් ගැටුම සඳහා ද බලපා ඇති හේතු පිළිබඳ ව සාකච්ඡා කරන විට පොදුවේ පර්යේෂණ තුළින් දක්වන හේතු සාධකවලට අමතර ව අධ්‍යයන ප්‍රදේශයට ආවේණික හේතු සාධක රාශියක් ද මෙම ගැටුම සඳහා බලපා ඇත. එමෙන් ම ඒවායේ පවතින විශේෂත්වය වන්නේ එකිනෙකට තව එකක් බැඳී තිබීම ය. ප්‍රශ්නාවලි සමීක්ෂණ තුළ දී හඳුනාගත් ආකාරයට රිලා-මිනිස් ගැටුම සඳහා බලපා ඇති එම හේතු සාධක පහත ආකාරයට දැක්විය හැකි ය.

වගු අංක 1. රිලා-මිනිස් ගැටුම සඳහා බලපා ඇති හේතු සාධක

රිළවුන් සම්බන්ධ සාධක	මානව සාධක	වෙනත් සාධක
ශීඝ්‍රයෙන් බෝ වීම	වනාන්තර විනාශ කිරීම	විලෝපිකයන්ගේ වඳ වීම (විශේෂයෙන් නරියන්ගේ වඳ වීම)
වන ආහාර හිඟ වීම	වන ආහාරවලට මිනිසුන් කරන ලපෑම	
රංචු අතර පවතින තරඟය	වගාබිම් ව්‍යාප්ත වීම	
මිනිසුන්ට දැක් වූ බිය ක්‍රමයෙන් පහ ව යෑම	ජනාවාස ව්‍යාප්ත වීම	
මානව ආහාරවලට ආකර්ෂණය වීම	සංවර්ධන ව්‍යාපෘති	
වාසභූමි සීමාවීම	රිළවුන්ට ආහාර ලබා දීම	

ප්‍රජාවගේ අදහසට අනුව මේ වන විට නිවාස සහ වගා බිම් අසලට පැමිණ හානි සිදු කරන ඉත්තෑවන්, වැලි මුවන්, මොනරුන්, දඬු ලේනුන් සහ වල් උරන්

අතරින් මෙන් ම ප්‍රදේශයේ අනෙකුත් සත්ත්ව ප්‍රජාව අතරින් ද ව්‍යාප්තියේ පෙරමුණ ගෙන ඇත්තේ රිළවුන් ය. මේ සඳහා බලපා ඇති ප්‍රධාන හේතුව

වන්නේ රිලවුන් ඉතා ශීඝ්‍රයෙන් බෝ වීම බව ප්‍රජාව තරයේ විශ්වාස කරන අතර නිවාස අසලට සහ වගාබිම් අසලට පැමිණෙන රිලවුන්ගෙන් අවම වශයෙන් පස්දෙනෙකු පමණ සිය උදරයේ පැටවුන් එල්ලා ගෙන සිටින බව ප්‍රජාවගේ නිරීක්ෂණය වී ඇත.

රිලවුන් ගම් වැදීමට සහ වගාබිම් තුළට කඩා වැදීමට ප්‍රධාන හේතුව වන්නේ සිය ආහාර අවශ්‍යතාවන් සපුරා ගැනීම ය. වෙනත් කිසිදු හේතුවක් මත ඔවුන් මෙසේ මිනිස් වාසස්ථාන සහ වගා බිම් අසලට නො පැමිණෙන බව ප්‍රජාවගේ අදහස වන අතර ඉතා ශීඝ්‍රයෙන් බෝ වීම, වන විනාශය, වන ආහාරවලට මිනිසුන් කරන බලපෑම ආදී හේතු සාධක රාශියකගේ බලපෑම මත වන ආහාර හිඟ තත්ත්වයට පත් ව ඇති බව පෙනෙන්නට තිබේ.

රිලා-මිනිස් ගැටුම සඳහා බලපා ඇති හේතු සාධක අතරින් ඉතා විශේෂ හේතු සාධකයක් වශයෙන් රංචු අතර නැතිනම් කණ්ඩායම් අතර පවතින තරගය හඳුනාගත හැකි ය. එනම් වනාන්තර තුළ වාසය කරනු ලබන රිලා කණ්ඩායම් ගම් වැදීමට හුරු වූ රිලා කණ්ඩායම් හට නැවත වනාන්තර වෙත ප්‍රවේශ වීමට ඉඩ ලබා නො දෙන බවත් එම නිසා එක් කණ්ඩායමක් ගම්මාන අවට සැරිසරන බවත් ගැමියන්ගේ නිරීක්ෂණය වී ඇත. එමෙන් ම දින 5ක් තුළ සැලසුම්සහගත ව සිදු කරනු ලැබූ ක්ෂේත්‍ර නිරීක්ෂණ තුළ දී හඳුනාගත් ආකාරයට දිනපතා උදෑසන 6-8 කාලය තුළ දී සහ සවස 5-6 කාලය තුළ දී අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ නිරතුරු රිලවුන් නිරීක්ෂණය කළ අතර එම කාල පරාසයන් තුළ සාමාන්‍යයෙන් රංචු අතර ගැටුම් සිදුවන අවස්ථා 6ක් පමණ නිරීක්ෂණය කරන ලදී. ගැමියන්ගේ අදහස වන්නේ කුමන අවස්ථාවක දී හෝ මෙම රංචු එකිනෙකට මුණගැසෙන්නේ නම් අනිවාර්යයෙන් ගැටුම් සිදු වන බව යි.

කාලයන් සමඟ රිලවුන් මිනිස් වාසස්ථාන අසල දර්ශනය වීමත් සමඟ මිනිසුන් කෙරෙහි දැක් වූ බිය ක්‍රමයෙන් පහ ව ගොස් ඇති අතර මෙහි දී ඉතා විශේෂ කරුණක් ප්‍රජාව විසින් ගෙන හැර දක්වයි. එනම් රිලවුන් පිරිමි පාර්ශ්වය හට යම් තාක් දුරකට බිය ගතිය දැක්වූව ද කාන්තා පාර්ශ්වය හට කිසිදු බියක් නො දක්වන බව ය. ඒ අනුව මිනිසුන් හට දැක්වූ බිය ක්‍රමයෙන් පහ ව යෑමත් සමඟ මිනිසුන් විසින් එල්ල කරනු ලබන විරෝධයන්ට අවනත වීමේ සම්භාවිතාව ද ක්‍රම ක්‍රමයෙන් පහ ව ගොස් ඇත.

මිනිසුන්ට දැක්වූ බිය ක්‍රම ක්‍රමයෙන් පහ ව යෑමත් සමඟ රිලවුන් ජනාවාස කරා පැමිණෙන අතර මේ හේතුවෙන් කල්යාණ මානව ආහාරවලට ආකර්ෂණය වීම ද සිදු වී ඇත. විශේෂයෙන් සුනඛයන්ට සහ පක්ෂීන් හට ප්‍රජාව විසින් ලබා දෙන ආහාර කෙරෙහි සහ දෙල්, ගස්ලබු, කෙසෙල් වැනි ආහාර කෙරෙහි වැඩි නැඹුරුවාවක් මෙම සත්ත්වයින් දක්වයි.

රිලවුන් සඳහා අවශ්‍ය වාසභූමි සීමා වීම ප්‍රදේශය තුළ අනෙකුත් හේතු සාධක සමඟ සසඳා බලන විට එතරම් දුරට කැපී පෙනෙන හේතු සාධකයක් නො වූණ ද එය රිලා-මිනිස් ගැටුම සඳහා අවම මට්ටමින් හෝ මැදිහත් වීමක් සිදු කර ඇති බව ප්‍රජාවගේ අදහස වේ. මෙහි දී සඳහන් කළ යුතු ඉතා විශේෂ ලක්ෂණයක් වන්නේ රිලවුන්ට සැඟවීමට අවශ්‍ය වාසභූමි පැවතිය ද ජීවත් වීම සඳහා අවශ්‍ය වාසභූමි ප්‍රදේශය තුළ ප්‍රමාණවත් මට්ටමින් නොමැති බව ය. එනම් හුදෙකලා වශයෙන් තනි තනි ශාක ප්‍රදේශය තුළ විසිරී පැවතිය ද වාසභූමියක් වශයෙන් රිලවුන් හට භාවිත කළ හැකි පරිදි එකට ගොනු වූ ශාක වැස්මක් ප්‍රමාණවත් අයුරින් නොමැති බව ය.

ඌව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය තුළ ද ගැටුම සඳහා වනාන්තර විනාශ කිරීම යන හේතු සාධකය බලපා ඇති බවට ප්‍රජාව අදහස් දැක්වූව ද මෙය ද අනෙකුත් හේතු සාධක සමඟ සසඳා බලන විට ගැටුම සඳහා අවම මට්ටමේ මැදිහත් වීමක් සිදු කර ඇති හේතු සාධකයක් වශයෙන් හඳුනාගත හැකි ය. එයට හේතුව වන්නේ වනාන්තර විනාශ කළ ද එය ඉතා විශාල මට්ටමකින් කුඩා කාලයක් තුළ සිදු නො කිරීම ය. එනම්

(globalforestwatch.org,2022)ට අනුව 2000 වසර වන විට ඌව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසයේ වන ආවරණ ප්‍රමාණය කිලෝ හෙක්ටෙයාර 8.89ක් වූ අතර 2000-2021 කාල පරාසය තුළ වාර්ෂික ව 2.1%ක ප්‍රතිශතයකින් හෙක්ටෙයාර 188ක වන භායනසක් සිදු ව ඇත. විශේෂයෙන් 2011 වසරේ හෙක්ටෙයාර 21ක්, 2012 වසරේ හෙක්ටෙයාර 16ක් සහ 2018 වසරේ හෙක්ටෙයාර 24ක් කැපී පෙනෙන ලෙස භායනසට පත් ව ඇත.

අධ්‍යයන ප්‍රදේශයේ ගැටුම සඳහා බලපා ඇති ප්‍රදේශීය වශයෙන් ආවේණික ඉතා විශේෂ සහ ප්‍රබල හේතු සාධකයක් වශයෙන් මිනිසුන් විසින් වන ආහාරවලට සිදු කරන බලපෑම හඳුනාගත හැකි ය. වන ආහාර වශයෙන් ප්‍රදේශයේ ජනතාව විශේෂයෙන් කොස් සහ පොළොස්, විවිධ අල වර්ග, පේර සහ පැෂන්ෆෘට් හා සමාන 'ආලංගා' නමින් හඳුන්වන පලතුරු වැනි ආහාර විශේෂ කඩා විකිණීමත් වෙනත් ප්‍රදේශවලින් පැමිණෙන වෙළෙන්දන් විසින් වන ආහාරවලට සිදු කරන බලපෑමත් හේතුකොටගෙන රිලවුන්ගේ ආහාර ප්‍රභවයන්ට මහත් තර්ජනයක් එල්ල වී ඇත.

වගා බිම් ව්‍යාප්ත වීම ප්‍රදේශය තුළ ජනගහන වර්ධනයත් සමඟ සිදු වී ඇති අතර ගැටුම සඳහා මෙය ද ප්‍රදේශය අනුව අවම මට්ටමේ මැදිහත් වීමක් සිදු කර ඇති හේතු සාධකයකි. වනාන්තර එළි-පෙහෙළි කිරීම සහ එලෙස එළි-පෙහෙළි කරන ලද භූමි තුළ වගාබිම් ව්‍යාප්ත වීම සිදු වී ඇති අතර මෙහි පවතින විශේෂත්වය වන්නේ එලෙස ව්‍යාප්ත වී ඇති වගාබිම් ස්ථිර වශයෙන් ස්ථාපිත වීම ය.

ජනාවාස ව්‍යාප්ත වීම ද සිදු ව ඇත්තේ ජනගහන වර්ධනයට සාපේක්ෂ ව ය. ප්‍රදේශය තුළ අවකාශීය වශයෙන්, වන ආවරණ දක්වා ජනාවාස ව්‍යාප්ත වීමත් සමඟ රිළවුන්ගේ වාසභූමි සහ ජනාවාස අතර

පවතින පරතරය අවම වීම සහ මිනිස් ප්‍රජාව කෙරෙහි වැඩි වශයෙන් මෙම සත්ත්වයින් හුරු-පුරුදු වීම ද රිළා-මිනිස් ගැටුම සඳහා බලපා ඇති හේතු සාධකයක් වශයෙන් හඳුනාගත හැකි ය.

රූපසටහන 7. මානව ආහාරවලට ආකර්ෂණය වී ගම් වදින රිළවුන් (මූලාශ්‍රය : ක්ෂේත්‍ර නිරීක්ෂණ - පීටියකුඹුර වසම 2021.12.28)

සංවර්ධන ව්‍යාපෘතීන්හි අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ කැපී පෙනෙනුයේ මාර්ග ජාලයන්ගේ ව්‍යාප්ත වීම ය. විශේෂයෙන් 2010න් පසු කාලසීමාව තුළ දී වැලිමඩ-මස්පන්න ප්‍රධාන මාර්ගය සංවර්ධනය සහ (සම්පත් පැතිකඩ, 2018)ට අනුව හඳුනාගත හැකි පරිදි ප්‍රධාන වශයෙන් ග්‍රාමීය අප්‍රධාන මාර්ග සංවර්ධන කටයුතු හේතුවෙන් ඉන් පෙර පැවති තත්ත්වයට සාපේක්ෂ ව මාර්ග ජාලයන්ගේ ව්‍යාප්ත වීම සිදු ව ඇති අතර මේ හේතුවෙන් සැලකිය යුතු මට්ටමේ වන ආවරණ ඉවත් ව යෑම සිදු ව ඇත. පෙර සඳහන් කළ උභව පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසයේ වන භායන දත්තවලට අනුව විශේෂයෙන් 2005න් පසු කාලසීමාව තුළ දී කැපී පෙනෙන වන භායන ශිඝ්‍රතාවක් හඳුනාගත හැකි ය.

රිළවුන් මුල්වරට මානව ජනාවාස අසල දර්ශනය වීමත් සමඟ ගැමියන් මෙම සත්ත්වයින් හට ආහාර ලබා දීම විනෝදාංශයක් වශයෙන් සිදු කර ඇති අතර මෙසේ ආගමික කාරණා සහ මානසික තෘප්තිය මත

ආහාර ලබා දීම සිදු කළ ද එය ද ගැටුම සඳහා ඉතා සුළු වශයෙන් වුව ද බලපා ඇති හේතුවක් වී ඇත.

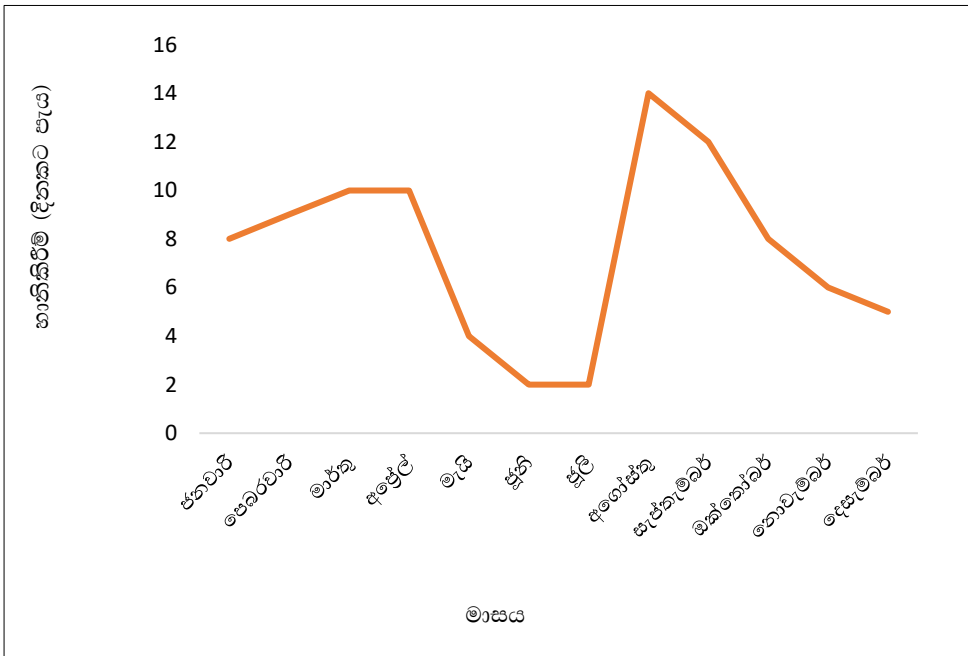
අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ රිළා-මිනිස් ගැටුම සඳහා බලපා ඇති හේතු සාධක අතරින් වඩාත් ප්‍රබල වූ මූලික හේතු සාධකය වන්නේ විලෝපිකයන්ගේ වඳ වී යෑම වන අතර මෙහි දී අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ විශේෂ වන්නේ නරියන්ගේ වඳ වී යෑම ය. ප්‍රජාවගේ අදහසට අනුව ප්‍රදේශය තුළ 1980-1990 කාලය තුළ දී නරියන්ගේ සැලකිය යුතු ව්‍යාප්තියක් පැවති ඇති අතර නමුත් 2000 න් පසු කාලය තුළ දී එම සත්ත්වයින් මාස කිහිපයකට හෝ වසර කිහිපයකට පමණක් දර්ශනය වී ඇත. ඒ අනුව රිළවුන් සම්බන්ධයෙන් වගකිව හැකි විලෝපික සත්ත්වයින් වශයෙන් රාජාලියන් සහ පිඹුරන් ද අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ ඉතා අවම වශයෙන් හඳුනාගත හැකි අතර එම නිසා පුරාණ වරට උපත ලබන රිළා සත්ත්වයකු සාමාන්‍යයෙන් සිය ජීවිත කාලය පුරා ම දිගු කලක් ජීවත් ව සිටීමේ ඉහළ සම්භාවිතාවක් ඇත.

මේ ආකාරයට අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ රිලා-මිනිස් ගැටුම සඳහා බලපා ඇති හේතු සාධක යුගල සැසඳුම් න්‍යාසය භාවිත කරමින් විශ්ලේෂණය කිරීමෙන් අනතුරු ව ගැටුම සඳහා දක්වන ඉහළ දායකත්වය අනුව ඒවා පහත සඳහන් ආකාරයට පෙළගැස්විය හැකි ය.

01. විලෝපිකයන්ගේ වඳ වීම
02. ශීඝ්‍රයෙන් බෝ වීම
03. වන ආහාරවලට මිනිසුන් කරන බලපෑම
04. වනාන්තර විනාශ කිරීම
05. වන ආහාර හිඟ වීම
06. රිලා රංචු අතර පවතින තරගය

07. වගා බිම්වල ව්‍යාප්තිය
08. ජනාවාස ව්‍යාප්තිය
09. රිලවුන්ට ආහාර ලබා දීම

මෙම අධ්‍යයනයේ දී රිලා-මිනිස් ගැටුම කාලයක් සමඟ වර්ධනය වූ ගැටුමක් බවත් එය කාලය සමඟ වෙනස් වන සංසිද්ධියක් බවත් හඳුනාගත් අතර ගැටුම අධ්‍යයනය කිරීමේ දී අධ්‍යයන ප්‍රදේශය සඳහා සෘතුමය සටහන භාවිත කරමින් රිලවුන් විසින් සිදු කරනු ලබන වගා හානි නම් සංසිද්ධිය සහ වෙනත් හානි කිරීම් වසරේ එක් එක් මාස අනුව වෙනස් වන ආකාරය පිළිබඳ ව ද හඳුනාගන්නා ලදී.

රූපසටහන 8. වගා හානි මූලිකකොටගනිමින් වසරේ එක් එක් මාසවල දී සාමාන්‍යයෙන් රිලවුන් විසින් දිනකට සිදු කරන හානි කිරීම් (මූලාශ්‍රය : කර්තෘ විසින් සකස් කරන ලදී).

මහ කන්නය තුළ දී ප්‍රදේශයේ එළවළු වගාව ඉතා පුළුල් මට්ටමින් සිදු වන අතර ජනවාරි සිට අප්‍රේල් පමණ දක්වා මෙම කාලය තුළ දී රිලවුන් අලුයම 5.00 සිට උදෑසන 11.00 පමණ දක්වාත් සවස 4.00 සිට 6.00 පමණ දක්වාත් සෑම දිනක ම වගාබිම් තුළ හා නිවාස අවට නිරීක්ෂණය කළ හැකි ය. මහ කන්නයේ මැයි සිට අගෝස්තු මස දක්වා රිලවුන්ගෙන් සිදු වන වගා හානිය සහ වෙනත් හානි වසරේ අනෙකුත් මාසවලට සාපේක්ෂ ව අවම අගයක් ගන්නා අතර මෙම කාලය තුළ දී දිනකට පැය 4 සිට 2 දක්වා රිලවුන් වගාබිම් සහ ගම්මාන තුළ තම වැටලීම් දියත් කරයි. මේ සඳහා බලපාන හේතු සාධක රාශියක් ද ප්‍රදේශය තුළ හඳුනාගත

හැකි අතර ඒවා නම් මැයි මස තුළ දී සපුමල් හටගන්නා බැවින් මෙම කාලය තුළ දී වනාන්තර තුළ සපු එල හට ගැනීමත් ඊට අමතර ව ජූනි මස තුළ විශේෂයෙන් වනාන්තරවල අඹ, කොස් සහ ප්‍රාදේශීය ව්‍යවහාරයට අනුව පැෂන්ෆෘට් හා සමාන 'ආලංගා' නම් පලතුරු විශේෂය හටගැනීමත් ය.

අගෝස්තු-සැප්තැම්බර් කාලය තුළ දී රිලවුන්ගෙන් සිදු වන වගා හානිය සහ වෙනත් හානි වසරේ අනෙකුත් මාසවලට සාපේක්ෂ ව ඉතා විශාල වන අතර දිනකට පැය 14ක් පමණ රිලවුන් තම වැටලීම් දියත් කරන අතර මේ සඳහා බලපානු ලබන ප්‍රධාන හේතු සාධකය වන්නේ අගෝස්තු-සැප්තැම්බර්

මාසවල දී ප්‍රදේශයට අධික නියං තත්ත්වයක් බලපාන බැවින් වනාන්තර ආහාර හිඟ වීම ය.

ඔක්තෝම්බර් සිට දෙසැම්බර් දක්වා රිළවුන්ගෙන් සිදු වන වගා හානි සහ අනෙකුත් හානි මධ්‍යස්ථ මට්ටමින් සිදු වන අතර විශේෂයෙන් මෙම කාලය තුළ දී ප්‍රදේශයට ඊසාන දිග මෝසම සක්‍රීය වීමත් සමඟ වනාන්තර තුළ කොස් එල බහුල වශයෙන් හටගන්නා බැවින් වගා හානි සහ අනෙකුත් හානි මධ්‍යස්ථ මට්ටමින් සිදු වේ. මේ ආකාරයට බලන විට රිළවුන් සිදු කරන වගා හානි සහ අනෙකුත් හානි

කිරීම් වසරේ එක් එක් මාස තුළ දී ඒකාකාර අයුරින් සිදු නො වන බව හඳුනාගත හැකි ය.

කෙසේ නමුත් අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා ආයතනික මැදිහත් වීම් මත සහ ප්‍රජාව විසින් ක්‍රියාමාර්ග කිහිපයක් ගෙන ඇති නමුදු මේ වන තෙක් ගැටුම කළමනාකරණය කිරීමට නො හැකි ව ඇත්තේ ගෙන ඇති සෑම ක්‍රියාමාර්ගයක් තුළ ම දුර්වලතා රාශියක් හඳුනාගත හැකි බැවිනි.

වගු අංක 2. රිළවුන් පාලනයට අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ ගෙන ඇති ක්‍රියාමාර්ග

ආයතනික වශයෙන් ගෙන ඇති ක්‍රියාමාර්ග	ප්‍රදේශීය ප්‍රජාව ගෙන ඇති ක්‍රියාමාර්ග
රිළවුන් කුඩු කර වෙනත් ප්‍රදේශවලට ගෙන යෑම	ගල් ගැසීම
වගා බිම් සඳහා විදුලි වැටවල් ලබා දීම	රතිඤ්ඤා දැල්වීම
වායු රයිගල් ලබා දීම	අහස් කුරු දැල්වීම
	වගා බිම් වටා දැල් ආවරණ යෙදීම
	හනුමාන් වෙස්මහුණ භාවිත කර බිය වැද්දීම
	වගාබිම් විදුලි කම්බි මඟින් ආවරණය කිරීම වනාන්තර සහ වගා බිම් එකට සම්බන්ධ වන ශාක ඉවත් කිරීම

(මූලාශ්‍රය: සම්මුඛ සාකච්ඡාවලට අනුව කර්තෘ විසින් සකස් කරන ලදී).

අධ්‍යයන ප්‍රදේශයේ ප්‍රදේශීය ප්‍රජාව විසින් එල්ල කරනු ලබන පැමිණිලි හේතුවෙන් එක් වරක් පමණක් ප්‍රදේශීය ආයතනයන්ගේ මැදිහත් වීම මත රිළවුන් කුඩු කර වෙනත් ප්‍රදේශ තුළට ගෙන ගොස් ඇති අතර මෙම ක්‍රියාදාමය නැවත නැවත සිදු නො වීම හේතුවෙන් මෙමඟින් ගැටුම සඳහා තිරසාර විසඳුමක් ලැබී නොමැත.

විදුලි වැට ලබා දීම සඳහා බහිරපාන ගොවිජන සේවා මධ්‍යස්ථානය සහ රජය මැදිහත් වී ඇති අතර එක් ගොවි මහතෙකු හට තම සම්පූර්ණ වගාබිම් ආවරණය කිරීම සඳහා අවශ්‍ය විදුලි වැටවල් ලබා දීම මෙහි දී සිදු කර ඇත. රිළවුන්ගෙන් සිදු වන ප්‍රධාන හානිය නම් වගා හානි වන බැවින් විදුලි වැට ලබා දීම හරහා වගා හානි අවම කිරීම මෙහි දී අරමුණුකොට ඇත. භාවිත කිරීම මඟින් රිළවුන් පලවා හැරීම පිළිබඳවත් උපකරණ නඩත්තු කිරීම පිළිබඳවත් ජනතාව හට උපදෙස් ලබා දීම සහ පසු විපරම් කිරීම ද ආයතනික වශයෙන් සිදු කර ඇත. ආයතනික වශයෙන් ගෙන ඇති තවත් එක් ක්‍රියාමාර්ගයක් වශයෙන් නීත්‍යානුකූල ව ගොවි මහතුන් හට වායු රයිගල් ලබා දීම සහ රබර් උණ්ඩ

තුළ රතිඤ්ඤා නිරායාසයෙන් දැල්වීම උදෙසා වගා බිම් තුළ ස්ථානගත කර ඇති අයුරු ද නිරීක්ෂණය කළ හැකි ය. වගාභූමිවල සිට සහ නිවාස තුළ සිට රිළවුන් පලවා හැරීම සඳහා ගැටුම ආරම්භයේ සිට ප්‍රජාව ගෙන ඇති ඉතා ජනප්‍රිය ක්‍රියාමාර්ගයක් වශයෙන් ගල් ගැසීම හඳුන්වා දිය හැකි අතර මේ සඳහා ප්‍රජාව නිවාස අවට සහ වගාබිම් තුළ ගල්කැට රැස් කර තැබීම ද විශේෂ ලක්ෂණයක් වශයෙන් හඳුනා ගන්නා ලදී.

වගා බිම් වටා ඇති ශාක ඉවත් කිරීම ද රිළවුන් පාලනය සඳහා ගෙන ඇති විශේෂ ක්‍රියාමාර්ගයක් වන අතර ඒ හරහා ගොවීන් අපේක්ෂා කර ඇත්තේ වගා බිම් සහ වනාන්තර අතර පවතින සම්බන්ධතාව බිඳ දැමීමත් ඒ හරහා රිළවුන්ගේ පැමිණීම අවහිර කිරීමත් ය.

රිළවුන් පලවා හැරීම සඳහා අධ්‍යයන ප්‍රදේශයේ විදුලි වැට හිමි නො වූ ජනතාව ඉතා මෑතක දී භාවිතයට ගනු ලබන ක්‍රියාමාර්ගයක් වශයෙන් වගාබිම් විදුලි කම්බි මඟින් ආවරණය කිරීම හඳුනාගත හැකි ය. මේ සඳහා නිවාසවල විදුලි සම්බන්ධතාව මෙන් ම භූතයා නමින් හඳුන්වන උපකරණය ද භාවිත කරයි. කෙසේ නමුත් වගාබිම් විදුලි කම්බි මඟින් ආවරණය කිරීමේ ක්‍රියාදාමය තුළ පවතින නීත්‍යානුකූලභාවය සහ එහි ආරක්ෂාව ගැටලුසහගත වන අතර එපමණක් නො ව මෙම ක්‍රම හරහා අනෙකුත් සත්ත්ව ප්‍රජාව හට ද හානි සිදු විය හැකි ය.

රතිඤ්ඤා දැල්වීම සහ අහස් කුරු දැල්වීම ද ගැටුම ආරම්භයේ සිට රිළවුන් පලවා හැරීම සඳහා අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ භාවිත කර ඇති අතර මෙහි දී අහස් කුරු දැල්වීම විශේෂ වන අතර ගොවියන් විසින් ආවේණික ක්‍රමවේද මත කිසියම් කාලපරිච්ඡේදයන්

රූපසටහන 9. රිළවුන් පලවා හැරීම සඳහා නිවාස අසල ගල් කැට රැස්කර තබා ඇති අයුරු (මූලාශ්‍රය : ක්ෂේත්‍ර නිරීක්ෂණ- පිටියකුඹුර වසම 2012.12.246)

රූපසටහන 10. වගාබිම්හි හනුමාන් වෙස්මුහුණ ස්ථානගතකර ඇති අයුරු (මූලාශ්‍රය : ක්ෂේත්‍ර නිරීක්ෂණ- මල්වත්තේගම වසම 2012.12.28)

මේ ආකාරයට අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ රිළවුන් පලවා හැරීම සඳහා ක්‍රියාමාර්ග රාශියක් ගෙන ඇති අතර කෙසේ නමුත් මෙම සියලු ම ක්‍රියාමාර්ග කෙරෙහි රිළවුන් අනුවර්තනය වීම හේතුවෙන් හැම ක්‍රියාමාර්ගයක් ම මේ වන විට අසාර්ථක වී ඇත. මෙම ක්‍රියාමාර්ග අතරින් වඩාත් හොඳ ක්‍රියාමාර්ග පිළිබඳ ව හඳුනාගැනීමට යුගල සැසඳුම් න්‍යාසය භාවිත කළ අතර ඒ අනුව එක් එක් ක්‍රියාමාර්ගයන් ක්‍රියාත්මක වීම තුළ පවතින වඩා සාර්ථක බව අනුව ඒවා අනුපිළිවෙළින් පහත ආකාරයට පෙළගැස්විය හැකි ය.

01. වගා බිම් වටා විදුලි වැටවල් ඉදිකිරීම
02. වගා බිම් විදුලි කම්බි මඟින් ආවරණය කිරීම
03. වායු රයිෆල් භාවිත කිරීම
04. වගා බිම් අවට පවතින ශාක ඉවත් කිරීම
05. වගා බිම් වටා දැල් ආවරණ යෙදීම
06. හනුමාන් වෙස් මුහුණ භාවිත කිරීම
07. අහස් කුරු දැල්වීම
08. රනිඤ්ඤා දැල්වීම
09. ගල් ගැසීම
10. රිළවුන් කුඩු කර වෙනත් ප්‍රදේශවලට ගෙන යෑම

උච්ච පරණගම ප්‍රදේශය ලේකම් කොට්ඨාසය තුළ රිළා-මිනිස් ගැටුම කළමනාකරණය කිරීමේ දී මේ වන විට ගෙන ඇති ක්‍රියාමාර්ග, එම ක්‍රියාමාර්ග ක්‍රියාත්මක කිරීමේ ක්‍රමවේද පිළිබඳ ව සලකා බැලීමේ දී මෙම ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා අභියෝග කිහිපයකට මුහුණ දීමට සිදු වන බව හඳුනා ගන්නා ලදී.

ආයතනික මට්ටමින් ගැටුම සඳහා පවතින අවම මැදිහත් වීම ගැටුම කළමනාකරණය කිරීමේ දී පවතින විශාල ම අභියෝගය වන අතර මෙහි දී සඳහන් කළ යුතු විශේෂ කාරණය නම් වනජීවී දෙපාර්තමේන්තුව අලි-මිනිස් ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා මූලිකත්වය ලබා දෙන බවත් එම නිසා සෙසු ගැටුම් කෙරෙහි සිය අවම අවධානය ලබා දෙන බවත් ය. එමෙන් ම ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ ක්‍රියාත්මක විය හැකි එක ම ආයතනය ගොවිජන සේවා මධ්‍යස්ථාන පමණක් වන අතර මෙලෙස ආයතනික සම්පත් හිඟ වීම ද පවතින තවත් එක් අභියෝගයකි. ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා ආයතනික මැදිහත් වීම අවම වීම හේතුකොටගෙන ප්‍රජාව සහ වගකිව යුතු ආයතන අතර සමීප සම්බන්ධතාවයක් නොමැති වීම ද පවතින අභියෝගයක් වශයෙන් හඳුනාගත හැකි ය.

ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා ගත හැකි නව ප්‍රවේශයන් සම්බන්ධ ව මෙන් ම මෙතෙක් ගෙන ඇති ක්‍රියාමාර්ග සම්බන්ධ ව ප්‍රජාව හට පවතින දැනුම ප්‍රමාණවත් නො වන අතර අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ ගැටුම කළමනාකරණය කිරීමට මේ වන තෙක් නො හැකි වීමට ද ප්‍රජාව හට පවතින දැනුම සහ අවබෝධය ප්‍රමාණවත් නො වීම බලපා ඇත. එමෙන් ම වන ආහාර වෙළඳාම් කිරීමේ ක්‍රියාවලියෙහි ප්‍රජාව තවදුරටත් නිරත ව සිටින්නේ සිය දිළිඳු ආර්ථික තත්වය නිසාවෙනි. එම නිසා ගැටුම කළමනාකරණ කිරීමේ දී පවතින මෙකී දිළිඳු ආර්ථික තත්වය අභියෝගයක් වශයෙන් පෙරට එනු ඇත.

මේ ආකාරයට මෙම අධ්‍යයනය තුළ දී රිලා-මිනිස් ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා පවතින අභියෝග කීපයක් පිළිබඳ ව හඳුනාගත් අතර ගැටුම සඳහා තිරසර විසඳුම් ක්‍රියාත්මක කිරීමේ දී මෙම අභියෝග සියල්ල ජය ගැනීම සඳහා කටයුතු කළ යුතු ය.

එසේ නොමැති නම් ගැටුම තිරසර අයුරින් කළමනාකරණය කිරීම නිසැක වශයෙන් ම අභියෝගයක් වනු ඇත.

මේ ආකාරයට රිලා-මිනිස් ගැටුමේ පසුබිම් කරුණු රාශියක් පිළිබඳ ව කරුණු සාකච්ඡා කළ හැකි අතර ගැටුම කළමනාකරණය කිරීමේ දී අරමුණු කළ යුතු වන්නේ ගැටුම සඳහා බලපා ඇති හේතු සාධක ඉවත් කිරීම හෝ ඒවා අවම බලපෑමක් වන අයුරින් කළමනාකරණය කිරීම ය. අධ්‍යයනය තුළ දී හඳුනාගත් ආකාරයට ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා භාවිත කළ හැකි නව ක්‍රමවේද පහත පරිදි වේ.

වගු අංක 3. රිලා-මිනිස් ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා යොදාගත හැකි කෙටිකාලීන සහ දිගුකාලීන නව ක්‍රමවේද

කෙටිකාලීන ක්‍රමවේද	දිගුකාලීන ක්‍රමවේද
විදුලි වැට සක්‍රීය කිරීම සහ ඒ හරහා දිගුකාලීන විසඳුම් ලබාදෙන තෙක් රිලවුන් පාලනය කිරීමට කටයුතු කිරීම	ප්‍රදේශය තුළ විලෝපිකයන් වර්ධනය කිරීම
ගනු ලබන ක්‍රියාමාර්ග සම්බන්ධයෙන් ජනතාව දැනුවත් කිරීම සහ ඔවුන්ගේ දැනුම වර්ධනය කිරීම	නිසි ක්‍රමවේදයක් සහිත ව ජෛව විවිධත්වයට සහ සතුන්ගේ තිරසර පැවැත්මට හානි නො වන අයුරින් රිලවුන් වන්ධ්‍යකරණය කිරීම මඟින් බෝ වීම පාලනය කිරීම
රිලවුන්ට ආහාර ලබා දීම නතර කිරීම සහ හැකි සෑම ක්‍රමයක් මඟින් ම මිනිසුන් සහ රිලවුන් අතර පවතින සම්බන්ධතාව දුරස් කිරීම	ප්‍රජා සහභාගීත්වය තුළ වනාන්තර ප්‍රදේශ තුළ වන ආහාර සුලභ කිරීමට කටයුතු කිරීම
වගකිව යුතු ආයතන සහ ප්‍රදේශීය ජනතාව අතර සමීප සම්බන්ධතාවක් පවත්වාගෙන යෑම	ජනාවාස, වගා බිම් සහ සංවර්ධන ව්‍යාපෘති ව්‍යාප්ත කිරීමේ දී භූමි පරිහරණ සැලසුම් සකස් කිරීම
රිලවුන්ගෙන් සිදු වන වගා හානිය වඩාත් ප්‍රබල ප්‍රදේශයන්හි තෝරාගත් වගාවන් පමණක් සිදු කිරීම	වන ආවරණ පුළුල් කිරීම මඟින් රිලවුන්ගේ වාසභූමි සංවර්ධනය කිරීම සහ ඒවා ඔවුන්ට පවරා දීම
වන ආහාරවලට තව දුරටත් සිදු කරන බලපෑම නතර කිරීම	ගනු ලබන සෑම ක්‍රියාමාර්ගයක් පිළිබඳ ව ම නිසි අධීක්ෂණය, නැවත නැවත ක්‍රියාත්මක වීම සහ පසු විපරම් කිරීම

(මූලාශ්‍රය : කර්තෘ විසින් සකස් කරන ලදී).

රිලවුන් පාලනයට අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ මෙතෙක් ගෙන ඇති ක්‍රියාමාර්ග අතරින් වඩාත් සාර්ථක ක්‍රියාමාර්ගයක් වී ඇත්තේ වගාබිම් විදුලි වැට මඟින් ආවරණය කිරීම ය. එම නිසා තව දුරටත් විදුලි වැට ක්‍රියාත්මක කිරීම යෝග්‍ය වේ. ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා ප්‍රජාව තුළ පවතින දැනුම සහ අවබෝධය අවම මට්ටමක පවතින බැවින් ඔවුන්ගේ දැනුම සහ අවබෝධය වර්ධනය කළ යුතු ය. ආගමික පසුබිම මත රිලවුන්ට ආහාර ලබා දීම ඉතා සංවේදී කරුණක් වුව ද තවදුරටත් ආහාර ලබා දීම මඟින් සිදු වනුයේ සත්ත්වයින් මිනිසුන් කෙරෙහි සමීප වීම ය. එම නිසා ප්‍රජාව විසින් තවදුරටත් ආහාර ලබා දීම නවතා දැමිය යුතු ය.

ගැටුම කළමනාකරණය කිරීමේ දී වගකිවයුතු ආයතන සහ ප්‍රදේශීය ප්‍රජාව යන පාර්ශ්වයන් මේ සඳහා සම්බන්ධ විය යුතු බැවින් ප්‍රධාන පාර්ශ්ව අතර පවතින සම්බන්ධතාව වර්ධනය කිරීම ද අත්‍යවශ්‍ය කරුණක් බව අවධාරණය කළ යුතු ය. රිලවුන්ගෙන් සිදු වන වගා හානිය අධික වන්නේ

වනාන්තර අසල ව්‍යාප්ත වී ඇති වගාබිම් කෙරෙහි වන අතර එම වගා බිම් තුළ රිලා ආකර්ෂණය ඉතා අවම අමුම්පිස්, මාළුම්පිස් සහ ගෙඩි ගෝවා වැනි බෝග වගා කළ හැකි ය. එමෙන් ම මිනිසුන් විසින් වන ආහාර වෙළඳාම් කිරීම තව දුරටත් නවතා දැමිය යුතු අතර ඒ සඳහා නීති පැනවීම, ඒවා අධීක්ෂණය, ජනතාව සහ වෙළෙඳ ප්‍රජාව දැනුවත් කිරීම සහ විශේෂයෙන් ප්‍රදේශීය ආර්ථික සංවර්ධනයට වැඩසටහන් දියත් කිරීම වැනි ක්‍රියාමාර්ග ගත යුතු ය.

දිගුකාලීන ක්‍රියාමාර්ග ගැනීමේ දී ඒ සඳහා විශේෂයෙන් වගකිවයුතු ආයතන මැදිහත් විය යුතු අතර ඒ සඳහා ක්‍රමවත් වැඩපිළිවෙළක් සකස් කිරීම අත්‍යවශ්‍ය කරුණක් වේ. හඳුනාගන්නා ලද දිගුකාලීන ක්‍රමවේද ක්‍රියාත්මක කිරීම තුළ ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම තිරසර අයුරින් සිදු කිරීමට ඉහළ සම්භාවිතාවක් ඇති අතර එලෙස ක්‍රියාත්මක කළ හැකි දිගුකාලීන ක්‍රමවේද පිළිබඳ ව පහත සඳහන් ආකාරයට සාකච්ඡා කළ හැකි ය.

අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ රිලා-මිනිස් ගැටුම සඳහා බලපා ඇති ප්‍රධාන හේතුවක් වන්නේ විලෝපිකයන්ගේ වද වී යෑම ය. එබැවින් නරයන් මෙන් ම උකුස්සන්, පිඹුරන් සහ රාජාලියන් වැනි විලෝපික සත්ත්වයින් ප්‍රදේශය තුළ වර්ධනය කළ හැකි ය. එහි දී එම සත්ත්වයින් හට ජීවත් වීම සඳහා අවශ්‍ය හිතකර පාරිසරික තත්වයන් පවතින්නේ දැයි සහ විලෝපික සත්ත්වයින් ප්‍රදේශය තුළ වර්ධනය කිරීම හරහා වෙනත් අයහපත් ප්‍රතිඵල ඇතිවන්නේ දැයි පර්යේෂණාත්මක ක්‍රමවේද ඔස්සේ සොයා බැලිය යුතු ය.

නිසි ක්‍රමවේදයක් සහිත ව පෞච්ච විවිධත්වයට සහ සතුන්ගේ තිරසාර පැවැත්මට හානි නො වන අයුරින් රිලවුන් කිසියම් සීමාවක් දක්වා වන්ධාකරණය කිරීම මගින් බෝවීම පාලනය කිරීම සිදු කළ හැකි අතර කෙසේ නමුත් බඹරපාන ගොවිජන සේවා නිලධාරීන් පවසන ආකාරයට රිලවුන් වන්ධාකරණය කිරීම සම්බන්ධ වැඩසටහනක් මේ වන විට සකස් කරමින් පවතී.

රිලවුන් ගම් වැදීමටත් වගා හානි සිදු කිරීමටත් ප්‍රධාන හේතුව වන්නේ ඔවුන්ගේ ආහාර අවශ්‍යතාවන් සපුරා ගැනීම ය. ඉන් පැහැදිලි වන අනෙක් කාරණය නම් වනාන්තර තුළ සත්ත්වයින්ට ප්‍රමාණවත් තරම් ආහාර නොමැති බව ය. එම නිසා ප්‍රජාව සම්බන්ධ කරගනිමින් විශේෂයෙන් වනාන්තර තුළ ආහාර සුලභ කිරීමට කටයුතු කළ හැකි ය.

සහභාගීත්ව සිතියම් තුළින් හඳුනාගත් ආකාරයට ගැටුම සඳහා බලපා ඇති තවත් එක් හේතු සාධකයක් වන්නේ සත්ත්වයින්ගේ වාසභූමි සහ ජනාවාස, වගාබිම් අතර පවතින පරතරය සීමා වීම ය. එම නිසා කුඩා කාලයක් තුළ සත්වයින් හට වගා හානි සිදු කිරීමටත් නිවාස වැටලීම් දියත් කිරීමටත් අවස්ථාව උදා වී ඇත.

එබැවින් වගාබිම්, ජනාවාස සහ සංවර්ධන ව්‍යාපෘති භූමි පරිහරණ සැලසුමකට අනුව නිසි ක්‍රමවේදයක් සහිත ව ක්‍රියාත්මක කිරීම තුළ උද්ගත විය හැකි අර්බුද වළක්වාගත හැකි ය.

රිලවුන් යනු ප්‍රධාන වශයෙන් රුක්වාසී සත්ත්ව කොට්ඨාසයක් වීම හේතුකොටගෙන ඔවුන්ගේ වාසභූමි සංවර්ධනය කිරීමත් ඒවා ඔවුන්ට පවරා දීමත් සිදු කළ යුතු අතර ඒ සඳහා අවශ්‍ය වැඩපිළිවෙළ සකස් කර ක්‍රියාත්මක කළ යුතු ය.

අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ රිලවුන් පාලනය කිරීම සඳහා ආයතනික මට්ටමින් ගෙන ඇති ක්‍රියාමාර්ගයන් තුළ කැපී පෙනෙන දුර්වලතාවක් වන්නේ ඒවා අධීක්ෂණය සහ නැවත නැවත ක්‍රියාත්මක වීම සිදු නො කිරීම ය. එම නිසා ගනු ලබන ක්‍රියාමාර්ගයන් පිළිබඳ ව නිසි අධීක්ෂණය, නැවත නැවත මැදිහත් වීම සහ පසු විපරම් කිරීම අත්‍යවශ්‍ය බව හඳුනාගත හැකි ය.

4. නිගමන සහ නිර්දේශ

- ශ්‍රී ලංකාවේ රිලා-මිනිස් ගැටුමේ ස්වභාවය ගත් විට එය කාලයත් සමඟ වර්ධනය වූ ගැටුමක් බවට නිගමනය කළ හැකි අතර මේ වන විට විශේෂයෙන් ග්‍රාමීය ගොවි ජනතාව මුහුණපාන ගැටලු අතරින් ඉදිරි ස්ථානයක් වෙන් කරගැනීමට මෙම ගැටුම සමත් වී ඇත.
- අධ්‍යයන ප්‍රදේශය තුළ රිලා-මිනිස් ගැටුම සඳහා වඩාත් සුදුසු භෞතික හා මානව පරිසරයක් පවතින බවට නිගමනය කළ හැකි අතර මෙහි දී විශේෂයෙන් රිලවුන්ගේ වාසභූමි වටකොට ගනිමින් අනෙකුත් භූමි පරිහරණ රටාවන් පිහිටා තිබීම කැපී පෙනේ. ගැටුම සඳහා බලපා ඇති ප්‍රධාන හේතුව වන්නේ රිලවුන් ඉතා ශීඝ්‍රයෙන් බෝ වීම වන අතර ප්‍රදේශය තුළ රිලවුන් සම්බන්ධයෙන් බලපෑම් කළ හැකි විලෝපිකයන්ගේ වද වී යෑම හේතුකොටගෙන රිලවුන් ඉතා ශීඝ්‍රයෙන් බෝ වීම සිදු වී ඇත.
- ගැටුම සඳහා බලපා ඇති සියලු ම හේතු සාධක අතර සම්බන්ධතාවක් පවතින බවට ද නිගමනය කළ හැකි අතර උදාහරණ වශයෙන් රිලවුන් ඉතා ශීඝ්‍රයෙන් බෝ වීම සඳහා විලෝපිකයන්ගේ වද වී යෑම බලපා ඇත. රංචු අතර තරගයට, වන ආහාර සීමා වීමට සහ වාසභූමි සීමා වීමට රිලවුන් ඉතා ශීඝ්‍රයෙන් බෝ වීම බලපා ඇත. රිලා-මිනිස් ගැටුම සඳහා ප්‍රදේශීය වශයෙන් බලපාන හේතු සාධකයන් ද පවතින බවට මෙන් ම රිලා-මිනිස් ගැටුම සඳහා භූමි පරිහරණ රටාවන් ව්‍යාප්ත වී ඇති ආකාරය ද බලපා ඇති බවට සහභාගීත්ව සිතියම් විමර්ශනය කිරීමේ දී නිගමනය කළ හැකි ය.
- ආහාර අවශ්‍යතාවන් සපුරා ගැනීමේ අවශ්‍යතාව රිලවුන්ගේ වැටලීම් සඳහා පදනම වී ඇති බවට සෘතුමය සටහන විමර්ශනය කිරීමේ දී නිගමනය කළ හැකි ය. ඒ අනුව ආහාර නම් සාධකය මත සත්ත්වයින්ගේ වැටලීම් ද වෙනස් වනු ඇත.
- රිලවුන් පාලනය කිරීම සඳහා මෙතෙක් ගෙන ඇති ක්‍රියාමාර්ග නිශ්චිත වැඩපිළිවෙළක් සහිත ව ක්‍රියාත්මක වූ ක්‍රියාමාර්ග නො වන බවට නිගමනය කළ හැකි ය. එම සියලු ම ක්‍රියාමාර්ගයන් තුළින් අරමුණු කොට ඇත්තේ සත්ත්වයින් බියවැද්දීම සහ ඒ හරහා ඔවුන් පලවා හැරීම ය. නමුත් එම සියලු ම ක්‍රියාමාර්ග කෙරෙහි රිලවුන් අනුවර්තනය වී ඇති බැවින් මෙහි දී නිගමනය කළ හැක්කේ රිලවුන් බියවැද්දීම තව දුරටත් ගැටුම කළමනාකරණය කිරීමේ ක්‍රියාදාමය තුළ වලංගු මාතෘකාවක් නො වන බව ය.

- රිලා-මිනිස් ගැටුම කළමනාකරණය කිරීමේ ක්‍රියාදාමය ඉදිරියේ පවතින අභියෝග රාශියක් පිළිබඳ ව හඳුනාගත් අතර එම අභියෝග පිළිබඳ ව විමසා බැලීමේ දී නිගමනය කළ හැක්කේ නිසි වැඩපිළිවෙළක් සහිත ව ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා මැදිහත් වන්නේ නම් අභියෝග සියල්ල ජයගත හැකි බව ය.

ගැටුම කළමනාකරණය ඉදිරියේ පවතින අභියෝග සියල්ල ජය ගනිමින් ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා අනුගමනය කළ යුතු ක්‍රියාවලිය පහත දැක්වෙන ආකාරයට යෝජනා කළ හැකි ය.

01. ගැටුම සම්බන්ධයෙන් ක්‍රියාත්මක විය හැකි පාර්ශ්ව අතර සමීප සම්බන්ධතාවක් ගොඩනැගීම
02. ඉදිරිපත් වූ යෝජනා ක්‍රියාත්මක කිරීම සම්බන්ධ ව පවතින විභවතාව සොයා බැලීම
03. ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා ඒකාබද්ධ ප්‍රවේශයක් තුළ නිශ්චිත වැඩපිළිවෙළක් සකස් කිරීම
04. වැඩපිළිවෙළ සම්බන්ධයෙන් ජනතාවගේ අවබෝධය වර්ධනය කිරීම
05. සකස් කරන ලද වැඩපිළිවෙළ ක්‍රියාත්මක කිරීම
06. නිසි අධීක්ෂණය, පසු විපරම් කිරීම සහ අසාර්ථක ලක්ෂණ පවතී නම් ඒවා සඳහා මැදිහත් වීම

ප්‍රථමයෙන් ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා දිගුකාලීන ක්‍රියාමාර්ග ක්‍රියාත්මක කිරීමට ප්‍රථම පාර්ශ්ව අතර සමීප සම්බන්ධතාවක් ගොඩනැගීම අනිවාර්ය අවශ්‍යතාවක් වශයෙන් හඳුනාගත හැකි ය. එහි දී ප්‍රදේශීය වශයෙන් ආයතනික සම්පත් පුළුල් කිරීම ද අවශ්‍ය වන අතර ඒ හරහා ප්‍රජාව හට පහසු ප්‍රවේශයන් සැපයිය යුතු ය.

විශේෂයෙන් රිලවුන් පාලනය කිරීම සඳහා ප්‍රදේශය තුළ නැවත විලෝපිකයන් වර්ධනය කිරීම සඳහා පවතින විභවතාව පිළිබඳ ව සොයා බැලිය යුතු අතර විලෝපිකයන් සඳහා හිතකර පරිසර තත්ත්වයන්, වාසභූමි, ආහාර ආදී අනෙකුත් සම්පත් ප්‍රමාණවත් අයුරින් පවතින්නේ ද සහ විලෝපිකයන් වර්ධනය කිරීම තුළ වෙනත් අයහපත් ප්‍රතිඵල ඇති වන්නේ ද යන්න පිළිබඳවත් අවධානය යොමු කළ යුතු ය.

පර්යේෂණාත්මක ක්‍රමවේදයක් තුළ යෝජනා ක්‍රියාත්මක කිරීම සඳහා පවතින විභවතාව සොයා බැලීමෙන් පසු දිගුකාලීන ක්‍රමවේද ක්‍රියාත්මක කිරීම සඳහා ක්‍රමවත් වැඩපිළිවෙළක් සකස් කිරීම සහ ප්‍රජාවගේ නො සැලකිල්ල මත රිලවුන් පාලනය සඳහා මෙතෙක් ගෙන ඇති ක්‍රියාමාර්ග කෙරෙහි රිලවුන් අනුවර්තනය වීම සිදු වී ඇති හෙයින් සකස් කරන ලද වැඩපිළිවෙළ සම්බන්ධයෙන් ජනතාවට නිසි අවබෝධයක් ලබා දීම අත්‍යවශ්‍යයෙන් ම සිදු කළ යුතු ය.

අනතුරු ව ඒකාබද්ධ ප්‍රවේශයක් තුළ එම වැඩපිළිවෙළ ක්‍රියාත්මක කළ යුතු ය. ක්‍රියාත්මක කරන ලද වැඩපිළිවෙළ සැලසුම් කළ ආකාරයට ක්‍රියාත්මක වන්නේ දැයි අධීක්ෂණය කිරීම අත්‍යවශ්‍ය වන අතර නැවත නැවත මැදිහත් වීම මගින් පසු විපරම් කිරීම සහ ක්‍රියාත්මක කරන ලද වැඩපිළිවෙළෙහි ප්‍රගතිය මැනීම ද අත්‍යවශ්‍යයෙන් සිදු කළ යුතු ය.

මේ ආකාරයට උච්ච පරණගම ප්‍රදේශීය ලේකම් කොට්ඨාසය තුළ මෙන් ම සමස්ත ශ්‍රී ලංකාවෙහි රිලා-මිනිස් ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා අනුගමනය කළ යුතු වැඩපිළිවෙළ සම්බන්ධ යෝජනාව ඉදිරිපත් කළ හැකි අතර අලි-මිනිස් ගැටුම සේ ම රිලා-මිනිස් ගැටුම ද මේ වන විට ශ්‍රී ලංකාව තුළ ඉතා උග්‍ර ගැටුමක් බවට පත් ව ඇති බැවින් සහ එය ප්‍රදේශ රාශියක ව්‍යාප්ත ව ඇති බැවින් ගැටුම කළමනාකරණය කිරීම සඳහා මැදිහත් වීම අත්‍යවශ්‍යයෙන් ම සිදු කළ යුතු බව නැවත නැවතත් අවධාරණය කළ යුතු ය.

5. ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ

Cabral, S. J., Prasad, T., Deeyagoda, T. P., Weerakkody, N. S., Nadarajah, A., & Rudran, R. (2018). Investigating Sri Lanka's human-monkey conflict and developing a strategy to mitigate the problem. *Journal of threatened taxa*, <https://threatenedtaxa.org/index.php/JoTT/article/view/3657>. Retrieved 25.08.2021

Nahallage, C. (2014). *Primata Lokaya (The primate World)*. Sarasavi Publication, Nugegoda. ISBN :978-955-671-643-6

Nahallage, C. (2019). *An Ethnological Perspective of Sri Lankan Primates*. Vidyodaya Current Research,1,27-37.

Radhakrishna, S., Huffman, M. A., & Sinha, A. (2013). *The Macaque conflict connection : cooperation and conflict between Human and Macaques*. Springer science+media. ISBN: 978-1-4614-3967-7 (e Book). Retrieved 13.07.2021

Roos, C. (2018). complete mitochondrial genome of a toque macaque (*Macaca sinica*). *mitochondrial DNA B resour*, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/artic>

les/PMC7799606/#:~:text=The%20Toque%20macaque%20(Macaca%20sinica,structure%20of%20mammalian%20mitochondrial%20genomes. Retrieved 02.08.2021

Sri Lanka Toque Macaque. (2014). Retrieved from projectnoah.org: <https://www.projectnoah.org/spottings/640019254>. Retrieved 18.07.2021

Uvaparanagama forest cover. (2022). Retrieved from globalforestwatch: <https://www.globalforestwatch.org/dashboards/country/LKA/3/14/?category=summary&dashboardPrompts=eyJzaG93UHJvbnB0cyI6dHJ1ZSwicHJvbnB0c1ZpZXdlZCI6W10sInNldHRpbmdzljp7Im9wZW4iOmZhbHNILCJzdGVwSW5kZXgiOjAsInN0ZXBzS2V5IjoIn0sIm9wZW4iOnRydWUsInN0ZXBzS2V5IjojZG>. Retrieved 17.06.2022

නහල්ලගේ, සී. (2018, 10 27). *විළවුන් පාලනය අපහසු ඇයි.* Retrieved from www.sjp.ac.lk: <https://www.sjp.ac.lk/uncategorized-si/%E0%B6%BB%E0%B7%92%E0%B6%BD%E0%B7%80%E0%B7%94%E0%B6%B1%E0%B7%8A-%E0%B6%B4%E0%B7%8F%E0%B6%BD%E0%B6%B1%E0%B6%BA-%E0%B6%85%E0%B6%B4%E0%B7%84%E0%B7%83%E0%B7%94-%E0%B6%87%E0%B6%BA%E0%B7%92/?lang=si>. Retrieved 04.07.2021

ප්‍රදේශීය ලේකම් කාර්යාලය, උ. (2018). *සම්පත් පැතිකඩ.* ලුණුවත්ත.

රත්නායක, ම. න. (2016). *ප්‍රිමාධාවන් තුළින් නිරූපිත මානව ලක්ෂණ හා සමගාමී ජෛවීය ලක්ෂණ.* Retrieved from repository.rjt.ac.lk: http://repository.rjt.ac.lk:8080/handle/123456789/6/browse?rpp=20&sort_by=1&type=title&offset=406&etal=-1&order=ASC. Retrieved 21.07.2021